

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2025 Vol. 3

**tsuull.uz
goldenscripts.tsuull.uz**

ISSN 2181-9238

GOLDEN SCRIPTS

OLTIN BITIGLAR

2025 Vol. 3

tsuull.uz

goldenscripts.tsuull.uz

MUNDARIJA

MATNSHUNOSLIK

Otabek Jo'raboyev Navoiy kulliyoti Qo'qon nusxasining talqiniy tavsifi	4
Shermuhammad Amonov Ahmad Tabibiy lirikasi tadqiqida matn tarixining o'rni	17
Zilola Shukurova Qo'qon bayozchilik maktabi va unga xos an'analar	42
Sherzod Qodirov Herman Vamberining "Cagataische sprachstudien" xrestomatiyasidagi Alisher Navoiy g'azallari sharhi	66

ADABIYOTSHUNOSLIK

Nurboy Jabborov "Tarixi anbiyo va hukamo"ning islomiy-irfoniy mohiyati	82
--	----

TILSHUNOSLIK

Dr. Muhterem Saygin Klasik Türk Edebiyatının Doğu Sahasında Sevgili için Kullanılan Bir İfade Körke Bay (Körkke Bay, Gorge Bay)	100
Altay Noorullah Navoiy asarlarida tinish belgilarining yanglish ishlatilishi	113
Farhad Rahimi Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlısları Üzerine II	130

BOSH MUHARRIR

Shuhrat Sirojiddinov

BOSH MUHARRIR

O'RINBOSARI

Karomat Mullaxo'jayeva

MAS'UL KOTIB

Ozoda Tojiboyeva

TAHRIR HAY'ATI

Karl Rayxl (Germaniya)

Isa Habibeyli (Ozarbayjon)

Seyhan Tanju (Turkiya)

Almaz Ulvi (Ozarbayjon)

Benedek Peri (Vengriya)

Vahit Turk (Turkiya)

Teymur Kerimli (Ozarbayjon)

Eunkyung Oh (Koreya)

Nazef Shahrani (AQSh)

Boqijon To'xliyev

Muhammadjon Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkiya)

Qosimjon Sodiqov

Zulxumor Xolmanova

Mustafa O'ner (Turkiya)

Nurboy Jabborov

G'aybulla Boboyorov

Kimura Satoru (Yaponiya)

Imran Ay (Turkiya)

Aftondil Erkinov

Nadir Mamadli (Ozarbayjon)

Rashid Zohidov

Otabek Jo'raboyev

Bulent Bayram (Turkiya)

Qo'ldosh Pardayev

Nodirbek Jo'raqo'ziyev

Oysara Madaliyeva

Hilola Nazirova

EDITOR IN CHIEF

Shuhrat Sirojiddinov

DEPUTY EDITOR IN CHIEF

Karomat Mullakhojaeva

EXECUTIVE SECRETARY

Ozoda Tojibaeva

EDITORIAL BOARD

Karl Rechl (Germany)

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)

Seyhan Tanju (Turkey)

Almaz Ulvi (Azerbaijan)

Benedek Peri (Hungary)

Vahit Turk (Turkey)

Teymur Kerimli (Azerbaijan)

Eunkyung Oh (Korea)

Nazif Shahrani (USA)

Bakijan Tukhliev

Mukhammadjan Imomnazarov

Bilol Yujel (Turkey)

Kasimjan Sadikov

Zulkhumor Kholmanova

Mustafa O'ner (Turkey)

Nurboy Jabborov

Gaybullah Babayarov

Kimura Satoru (Japan)

Imran Ay (Turkey)

Aftandil Erkinov

Nadir Mamadli (Azerbaijan)

Rashid Zahidov

Atabek Juraboev

Bulent Bayram (Turkey)

Kuldosh Pardaev

Nodirbek Jurakuziev

Oysara Madalieva

Hilola Nazirova

CONTENTS**TEXTOLOGY****Otabek Juraboev**

An Explanatory Description of the Kokand Copy of the Kulliyat of Navo'i 4

Shermuhammad Amonov

The role of Textual History in the Study of Ahmad Tabibi's Lyrics 17

Zilola ShukurovaThe Kokand Tradition of *Bayaz* Manuscript Compilation and its Distinctive Features 42**Sherzod Qodirov**

A Review of Alisher Navai's Ghazals in Herman Vámbéry's "Cagataische Sprachstudien" Chrestomathy 66

LITERATURE**Nurboy Jabborov**

The Islamic and Irfanic Essence of "Tarixi anbiyo and hukamo" 82

LINGUISTICS**Dr. Muhterem Saygin**

An Expression Used for Beloved in the Eastern Field of Classical Turkish Literature: Körke Bay (Körkke Bay, Göрге Bay) .100

Altay Noorullah

Incorrect use of Punctuation Marks in Navoi's Works 113

Farhad Rahimi

On the Mistakes of Nezrali's Chagatai Turkish Dictionary II 130

Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlışları Üzerine II

Farhad Rahimi¹

Öz

'Alî Şîr Nevâyî'nin eserlerini anlamak üzere dünyanın her köşesinde birçok Çağatay Türkçesi sözlüğü düzenlenmiştir. Bunlardan bir tanesi 17. Yüzyılda İnan sahasında Safevi padişahı Şâh Şafî Sâmi Mîrzâ'nın buyruğıyla yazılan Nezir-'Alî'nin Çağatay Türkçesi - Farsça sözlüğüdür. Toplam madde sayısı 725 olan bu eser, Farhad Rahimi tarafından 2022 yılında Türkiye'de ve 2024 yılında İnan'da yayımlanmıştır. Eserdeki maddeler genellikle Çağatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoğı Nevâyî'nin eserlerinden, özellikle de *Ğarâyibü's-Şîğar* ve *Fevâyidü'l-Kiber* adlı eserinden seçilmiştir. 1629-1642 yılları arasında yazılan bu eser, Mîrzâ Mehdî Ğan Esterâbâdî tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir. İnan sahasında bilinen ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüklerin ilk ve *Abuşka*'dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür. *Abuşka* sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılan bu sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi- Merkez Ktp. No. 4354/3, Tahran - Meclis Ktp. No. 9176 (Sebt No. 85417) ve Kum - Gülpaygani Ktp. No. 20/148 - 4028/1 nüshası. Genellikle Osmanlı imparatorluğu, İnan, Azerbaycan, Horasan, Hindistan veya Türkistan'da yazılan ve Türk dilinin gelişme tarihi için çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Bu sözlükler, Caferoğlu'nun deyimi ile, ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. İşte bütün yazılan bu sözlüklerde olduğu gibi Nezir-'Alî'nin Sözlüğünde de bu tür yanlışlıklar bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı bu türlü yanlışları belirlemek olmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Nevayi, Çağatay Türkçesi, Sözlük Bilimi, Çağatay Türkçesi Sözlükleri, İnan, Safeviler, Nezrali, 17. Yüzyıl.*

1. İnan'da Çağatay Türkçesi Sözlükleri

Nevâyî'nin ölümünden sonra, onun eserlerinin kolayca okunması için, İslam dünyasının her köşesinde çeşitli sözlükler yazılmaya başlandı. Genellikle Osmanlı imparatorluğu, İnan, Azerbaycan, Hindistan, Horasan veya Türkistan'da yazılan ve Türk dilinin gelişme tarihi için

¹ Dr. Farhad Rahimi – Ali Şîr Nevai Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi, Filoloji Doktoru.

E-mail: farhad_rahimi2007@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1819-6577

Alıntı için: Farhad Rahimi. 2025. "Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğünün Yanlışları Üzerine II". *Oltin bitiglar* 3: 130 – 156.

çok büyük bir değere sahip olan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Caferoğlu'na göre bu ekolün özellikleri şunlardır:

I. Her sözün kendi öz anlamı dışında, çeşitli Çağatay Türkçesi şairlerindeki çalarlarını ve anlamlarını belirtmek için karşılaştırmalı yöneme başvurulmuştur. Estetik bakımdan ise Çağatay Türkçesi sözlüklerinin en ağır basan noktası, Nevâyi'nin şiir ve sözlük dehasını belirtmek olmuştur.

II. Arapça ve Farsça sözcüklere yer verilmemiştir. Ancak Arap filoloji geleneği tamamıyla ortadan kalkmamıştır.

III. Anadolu Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Türkmen Türkçesinden gereğince örnekler alınmış veya anlam değerlendirilmesi yapılmıştır.

IV. Bu sözlükler ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. Bu eksiklikler özellikle de sözcüklerin anlam değerlendirilmesinde göze çarpmaktadır [Caferoğlu 1984, 220-224].

Nevâyi'nin ölümünden sonra İran'da art arda hüküm süren üç Türk hanedanı Safeviler (1501-1736), Afşarlar (1736-1747) ve Kaçarlar (1795-1925) döneminde yazılan Türkçe eserler yanında Çağatay Türkçesiyle de birçok eser meydana getirilmiştir. Çağatay Türkçesiyle yazılan eserlerin bir bölümünü oluşturan ve genellikle de Nevâyi'nin yapıtlarının anlaşılması için hazırlanan Çağatay Türkçesi sözlüklerinin çokluğu, Türk dilinin bu lehçesine verilen önemi kanıtlamaktadır.

Safeviler döneminde Çağatay Türkçesini incelemek için padişahlar tarafından desteklenip yazılan eserlerden Neẓr-'Alî'nin sözlüğü, *Miftāgu'l-Luğat*, *Bedāyi'ü'l-Luğat* ve 'Abdu'l-Cemil Naşîrî'nin *Kitāb-ı Türki'si* gibi sözlüklerin varlığı İran'da Azerbaycan Türkçesinin yanında Çağatay Türkçesine olan ilgiyi göstermektedir.

Miftāgu'l-Luğat, 1642'de İran'da Ferāgî mahlaslı Muğammed bin Ziyā'u'd-dîn Güseynî tarafından Safevi şahı Şafî bin Şafî'nin (hük. 1629-1642) adına yazılmış Türkçe-Farsça bir sözlüktür. Biricik nüshası İran-Tahran Milli Kütüphanesinin 5-19055 numarasında saklanmaktadır.

Bu eserin Çağatay Türkçesi olarak adlandırılması ile ilgili hiçbir yerinde kayıt bulunmamaktadır. Bu eserdeki maddeler geniş Türk dili alanından seçilmiştir. Ancak örneklerin çoğunu Nevâyi'nin eserlerinden özellikle de *Garāyibü's-Şîğar* adlı eserinden seçtiği için bu eseri Çağatay Türkçesi Sözlüğü biçiminde adlandırmak yanlış olmasa gerek. Nevâyi'nin kullanılan başka eserleri şunlardır: *Fevāyidü'l-Kiber*, *Nevādirü's-Şebāb*, *Bedāyi'ü'l-Vasaş*, *Çayretü'l-Ebrār*, *Leyli ve Mecnün*, *Sedd-i Sikenderi*, *Mecālisü'n-Nefāyis* (Mîrzā Ğacı Soğdı) ve *Nesāyimü'l-Mağabbe* (Edîb Ağmed). Luşfî (*Dîvan*), Mevlānā Sâkî (*Gül ü Nevrüz*), Çaydar Têlbe (*Mahzen-i Esrār*), Bâbü Mîrzā (*Dîvân*) gibi

diğer Çağatay Türk ediplerine de başvurulmuştur. Bundan sonra en çok Nâsîru'd-dîn Rabğuzî'nin *Qısaşu'l-Enbiyâ*'sına başvurulmuştur. Sözlükte bulunan eskicil sözcüklerin çoğu bu eserden kaynaklanmaktadır. Bundan sonra Fuzûlî (*Dıvan, Beng ü Bâde*), Nesîmî, Şeyhî (*Husrev ü Şîrin*) ve Sulşân Güşeyn Mîrzâ gelmektedir.

Madde başı sözcüklere genellikle Çağatayca eserlerden örnekler verilen bu eser, 18. yüzyılda Mîrzâ Mehdî Hân Esterâbâdî tarafından yazılan *Senglah* sözlüğünün en önemli kaynağıdır. Çağatay Türkçesinin belki de en önemli sözlüğüdür. Sözlükte toplam madde sayısı 720'dir. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2021 yılında Türkiye'de ve 2024 yılında İran'da yayımlanmıştır:

• Rahimi, Farhad. 2021. *Ferağî'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

• Rahimi, Farhad. 2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çağatayi Be Farsi-yi Miftahu'l-Lügat-i Ferağî*, Tebriz: Ahter.

Bedâyi'ü'l-Luğat, Safevilerin son hükümdarı Şâh Sulşân Güşeyn (hük. 1694-1722) zamanında ve onun buyruğuyla 'Alî Şîr Nevâyî'nin eserlerinden yararlanmak üzere İmânî mahlaslı Şâli' Herevî tarafından yazılmıştır. Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olan ve örnek şiirler içeren bu eser de *Senglah* sözlüğünün kaynakları içerisinde yer almaktadır [Rahimi 2018, 30].

'Abdu'l-Cemîl Naşîrî'nin *Kitâb-ı Türki'si* II. Şâh Şafî yani Şâh Süleymân'ın (hük. 1666-1694) münşisi olan Muğammed Rızâ e'n-Naşîrî e's-Şûsî'nin oğlu 'Abdu'l-Cemîl bin Muğammed Rızâ e'n-Naşîrî e's-Şûsî tarafından yazılan, Doğu ve Batı Türkçelerinin karşılaştırmalı kısa dil bilgisini veren, dört Türk lehçesinin (Çağatayî, Rumî, Kızılbâşî, Rusî-İdil-Ural Türkçesi) ve Moğolcanın (Qalmaqî) söz varlığını içeren bir sözlüktür. *Abuşka* sözlüğü ve Nûr Muğammed Bêg Qacar Nevâyî Hân'ın *Nişâb'ından* yararlanılarak yazılan bu eser de *Senglah* sözlüğüne kaynaklık etmiştir. Yazmanın giriş kısmında verilen bilgiye göre eserin yazılma sebebi yazarın babasının yarım kalmış sözlüğünü bitirmektir (Rahimi, 2018: 31).

Afşar hanedanının yaklaşık 10 yıl gibi kısa süreli hâkimiyeti döneminde Nâdir Şâh'ın (hük. 1736-1747) münşi ve tarihçisi olan Mîrzâ Mehdî Hân tarafından yazılan *Senglah* gibi dev bir eser, bu dönemde Çağatay Türkçesinin önemini göstermek açısından son derece önemlidir. Kendisinden sonraki Çağatay Türkçesi sözlüklerine kaynaklık eden ve Çağatay Türkçesinin önemli sözlüğü olan *Senglah*, Mîrzâ Muğammed Mehdî Hân bin Muğammed Naşîr-i Esterâbâdî tarafından H. 1172-1173 (1758-1760) yılları arasında yazılmıştır. Mîrzâ Mehdî Hân *Dürre-yi Nâdirî, Târîh-i Cihân-güşâyı Nâdirî (Târîh-i Nâdirî)* ve diplomatik

yazıları içeren *Münşe'ât (Risāle-yi Bedī'i)* gibi eserlerin de yazarıdır. Mírzá Mehdí Hân'ın Nedr-'Alí, Ferāgí, İmaní Tāli' Hereví, Mírzá 'Abdu'l-Celíl Naşírí gibi Çağatay Türkçesi sözlüğü yazarlardan bahsetmesi önemlidir. Üç bölümden oluşan bu eserin Mebāni'ü'l-Luğa adlı ilk bölümü Çağatay Türkçesinin dil bilgisi ve yazılışına ayrılmıştır. İkinci bölüm, Nevāyí'nin 12 manzum, 9 mensur olmak üzere 21 eserinden alınarak yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür; üçüncü bölümde ise Nevāyí'nin 12 manzum eserinde ve özellikle de *Mağbūbu'l-Ḳulūb'unda* geçen Arapça ve Farsça sözcüklerle deyimlere yer verilmiştir. Bu eser *Tārīh-i Vaşşāf*, *Ḡabībū's-Siyer*, *Ḍafer-nāme-yi Şerefü'd-dín 'Alí Yezdí*, *Oğuz-nāme (Şecere-yi Terākime)* gibi eserlerden; *Abuşka*, *Bedāyi'ü'l-Luğat*, *Naşírí*, *Ferāgí*, *Nezr-'Alí*, *Burhān-ı Ḳāşī*, *Mü'eyyedü'l-Fuzalā* ve *Ferheng-i Cihāngírí* gibi sözlüklerden yararlanılarak kaleme alınmıştır [Rahimi 2018, 32-33].

İran'da Türk devletlerinin bir devamı olan Kaçar egemenliği döneminde de Çağatay Türkçesine olan ilgi devam etmiş, *Hūlāşa-yı 'Abbāsí*, *Eş-Şamğa-yı Nāşírí* ve *Fetğ-'Alí Kaçar* sözlüğü gibi sözlükler yazılmıştır. Bunlardan *Hūlāşa-yı 'Abbāsí*, Fetğ-'Alí Şāh'ın (hük. 1797-1834) oğlu 'Abbās Mírzá'ya (öl. 1833), *Eş-Şamğa-yı Nāşírí* ve *Fetğ-'Alí Kaçar* sözlüğü ise Nevāyí eserlerini istekle okuyan o zamanın hükümdarı Nāşiruddín Şāh'a (hük. 1848-1896) ithaf edilmiştir [Rahimi 2018, 62-63].

Fetğ-'Alí Kaçar sözlüğü, Fetğ-'Alí bin Kelb-'Alí bin Mürşid Ḳulı bin Fetğ-'Alí Kaçar-ı Ḳazvíní Sapanlu tarafından Nāşiruddín Şāh adına üç yılda yazılıp 1861'de İran'da tamamlanan *Luğat-ı Etrākiyye* adlı Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. Sözlüğün İran'da beş nüshası vardır. Thury ve Romaskeviç nüshaları ile birlikte toplam yedi yazma nüshası bilinmektedir. Bu sözlükte *Abuşka*, *Bedāyi'ü'l-Luğat*, *Naşírí*, *Senglah*, *Hūlāşa-yı 'Abbāsí*, *Ferheng-i Vaşşāf*, *Burhān-ı Ḳāşī* gibi sözlüklerden yararlanılmıştır. Çağatay Türkçesi sözlüğü kısmında 8235 tane, Arapça-Farsça sözcükler sözlüğü kısmında ise 343 tane kırmızı mürekkeple yazılı madde bulunmaktadır. Maddelerin gerçek sayısı ise çok daha fazladır. Sözlükte binlerce nazım ve düz yazı örnekleri yer almaktadır. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2018 yılında yayımlanmıştır.

● Rahimi, Farhad. 2018. *Fethali Kaçar'ın Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

2. Nezr-'Alí Sözlüğü

Nezr-'Alí'nin sözlüğü, 17. yüzyılda Safevi padişahı Şāh Şafi Sām Mírzá'nın (hük. H. 1038-1052/ 1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüktür. 1629-1642 yılları arasında yazılan bu eser, Mírzá Mehdí Hân Esterābādí tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne

kaynaklık etmiştir.

İran sahasında bilinen ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsça sözlüklerin ilk ve *Abuşka*'dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Abuşka sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılan bu sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. No. 4354/3, Tahran-Meclis Ktp. No. 9176 (Sebt No. 85417) ve Kum-Gülpaygani Ktp. No. 20/148-4028/1 nüshası. Elde edilen nüshaların hepsinde bütün sözcükler (madde başları ve örnekler) harekesiz bir biçimde verilmiştir.

Sözlükte toplam madde sayısı 725'tir. Genellikle bir örnek, bazen de iki veya üç örnek verilirken birçok madde de örneksiz kalmıştır. Eserdeki maddeler genellikle Çağatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoğu Nevâyî'nin eserlerinden, özellikle de *Ġarâybü 's-Şîgar* ve *Fevâ'idü 'l-Kiber* adlı eserinden seçilmiştir. Verilen örneklerin toplam sayısı 485'tir. Bu eser Farhad Rahimi tarafından 2022 yılında Türkiye'de ve 2024 yılında İran'da yayımlanmıştır:

- Rahimi, Farhad. 2022. *Nezrali'nin Çağatay Türkçesi Sözlüğü (Giriş-Metin-İnceleme-Notlar-Dizin)*. Ankara: TDK.

- Rahimi, Farhad. 2024. *Ferheng-i Lügât-i Türki-yi Çağatayi Be Farsi-yi Nezrali*. Tebriz: Ahter.

3. Nezr-‘Alî Sözlüğünün Yanlışları

Nevâyî'nin eserlerinin anlaşılması için yazılan bu sözlükler bir sözlükçülük ekolü oluşturmuştur. Bu sözlükler, Caferoğlu'nun deyimi ile, ne yazık ki yanlışlıktan uzak kalmamışlardır. Bu eksiklikler özellikle de sözcüklerin anlam değerlendirilmesinde göze çarpmaktadır. İşte bütün yazılan bu sözlüklerde olduğu gibi Feraġi Sözlüğünde de bu tür yanlışlıklar bulunmaktadır.

- Maddeler veya anlamlandırmalarda olan yanlışlar:

AŞ kaynaklı biçim olmalı- (بکویم) “diyeyim” (دیرکای) **Dêrgey** →

(/g/ ile) “diyeyim” (117b-118a/) دیکای :dir. AŞ-Yazma

Doğrusu: **Dêge-mên** (دی کامین)// AŞ-Yazma: دیکای مین “diyeyim” (118b)// SG-Yazma: دیکاییز-دیکای بیز “diyelim” (874).

Dêgey (دی کای) “diye, söyleye” (بکوید)// AŞ-Yazma: (/g/ ile) “diye, söyleye” (117b)// SG-Yazma: دیکای “diye, söyleye” (875).

[‘Ubeyd Ĥan’dan:]

Nê maija ġam-h̄āreî kim aija ġālîmnî dēgey

Nê ġamım bar nê sōzüm aytur kişim bar allıdâ¹

1 Bk. AŞ-Yazma (118a).

(نی منکا غم خواره کیم انکا حالیمنی دیکای
نی غمیم بار نی سوزوم ایتور کیشیم بار الیدا)

Dêrge (دیرکا) “demek [için]” (کفتن)// AŞ-Yazma: (/g/ ile) “demek için” (117b)// SG-Yazma: دیماک “demek” (872)// DLT-Yazma: تیماک “demek” (554)// CC2: Dê- “demek” (690)// Hak.Tr1: Tî- “demek” (497)// Tuv.Tr2: De-/ Di- “demek” (135)// Alt.Tr (79), Kzk.Tr (123), Krgz.Tr (300), Mlk.Tr (182), Özb.Tr1 (20): De- “demek”// Tatar.Tr: Di-/ Ti- “demek” (73/ 280)// YUyg.Tr: Dêmek “demek” (100)// Trkm.Tr1: Diy- “demek” (165).

[Ġarāyibü’ş-Şîğar’dan:]

Rāz-ı ‘aşkıij dêrge peykānij êrür köijlümge til

Lāl til birle kıılır êrmiş tekellüm ehl-i rāz¹

(راز عشقینک دیرکا پیکانینک ایرور کونکلومکا تیل

لال تیل بیرلا قیلور ایرمیش تکلم اهل راز)

→ **Sêvġi** (ی غویس) “muştuluk” (ین اکڈم).

Doğrusu: **Sêvinçi** (سیوینچی)// AŞ-Yazma: سیونجی “muştuluk” (131b)// SG-Yazma: سیوینچ “müjde, muştu”; سیوینجی “müjdelik, muştuluk” (1004)// Külliyyat-Yazma2: 317 (سیوونچی); Külliyyat-Yazma-TB (301), Divan-Yazma (169): سیوینجی// Kzk.Tr: Süyünşi “müjde, muştuluk” (496)// Krgz.Tr: Süyünçü “müjde, muştuluk” (675)// Mlk.Tr: Süyümçü “müjde” (360)// Tatar.Tr: Söyênêç “sevinilecek haber” (242)// Özb.Tr¹: Süyünçi “müjde” (79)// YUyg.Tr: Süyünçe “müjde” (370)// Trkm.Tr1: Söyünçi “müjde” (587).

[Bedāyi ‘ü’l-Vasaš’tan:]

Veh nè kün bolğay ki ol ġāyib seferdin keldi dêp

İsteben mëndin sêvinçi yêtse her yandın hâber²

(وه نی کون بولغای که اول غایب سفر دین کیلدی دیب

ایستابان میندین سیوینجی بیتسا هر یاندین خبر)

→ **Sungil** (لی کنوس) “uzat!, sun!” (ن ب).

Doğrusu: **Sungil** (سونغیل)// AŞ-Yazma: سونغاچ “sununca”; سونماک “sunmak” (135b)// SG-Yazma: سونماق “sünmek, uzamak; uzanmak; uzatmak” (954); سونغیل “sün!, uza!; uzan!; uzat!” (955)// DLT-Yazma: سونماق “sunmak” (278)// CC1 (172), Hak.Tr1 (456), Tuv.Tr2 (255), Alt.Tr (158), Krgz.Tr (668), YUyg.Tr (366): Sun- “uzatmak, sunmak”// Kzk.Tr: Usın- “sunmak, vermek” (589)// Bşk.Tr: Hon- “uzatmak” (210)// Trkm.

¹ Bk. AŞ-Yazma (117b), GS (182, 222/ 4), GS-Özb (G.213/ 4), Külliyyat-Yazma2 (65), Külliyyat-Yazma-TB (51), Divan-Yazma (208).

² ki| Yazmalar: kim (کیم)// mëndin sêvinçi| Yazmalar: bir yan sêvġi (بیر یان سیووی)// her| Yazmalar: bir (بیر). Bk. AŞ-Yazma (131b), SG-Yazma (1004), BV (128, 162/ 5), BV-Özb (G.162/ 5), Külliyyat-Yazma2 (317), Külliyyat-Yazma-TB (301), Divan-Yazma (169).

Tr1: Süy- “çekip uzatmak, südürmek”; Süyn- “çekilip uzanmak; uzanmak” (594)// Moğ-Les: Sun-/ Sung-/ Sunu-/ Suna- “sünmek, uzamak”; Sunuga-/ Sungga-/ Sunga-/ Sunā- “sündürmek, uzatmak” (1142/ 1143).

[Fevāyidü'l-Kiber'den:]

Nevāyî olça qazādın kélür boyun sungıl

Kim ol ki baş çekiben sojra geçgesini qaşıp¹

(نوايي اولجه قضادين كيلور بويون سونغيل

كيم اولكه باش چيكييان سونكرا كيجكاسيني قاشيب)

→ **Sağınma** (ساغینما)² “ekme!; sanma!, zannetme!” (مکار و میندار).

AŞ'de verilen “ajjma! (اکمه)” anlamı, burada “ekme!” gibi algılanmış olmalıdır.

Doğrusu: “anma!; sanma!, zannetme!”// AŞ-Yazma: Sağınma (ساغینما) “anma!; sanma!” (123a)// SG-Yazma: Sağınma (ساغینما) “sanma!, zannetme!; sakınma!; anma!, hatırlama!” (892).

→ **Sağın** (ساغین) “ekmek; aşk, sarhoşluk ve hastalık durumunda kullanılır” (کاشتن و در حالت عشق و مستی و بیماری استعمال میشود). AŞ'de verilen “ajjmak (اکمق)” anlamı, burada “ekmek” gibi algılanmış olmalıdır.

Doğrusu: “anmak; sarhoşluk aşkı, delilik veya hastalık durumunda kullanılır”// AŞ-Yazma: Sağın (ساغین) “anmak; sarhoşluk aşkı ve hastalık durumunda kullanılır” (123a-123b)// SG-Yazma: Sağın (ساغین) “aşk, sarhoşluk, delilik veya hastalık mukabelesinde kullanılır; san!, zannet!; sakın!; an!, hatırla!” (895)// AŞ-Yazma (123b), MU (174), MU-Özb (5), MU-Yazma (T776b/ 20), Külliyyat-Yazma2 (571): Sağın (ساغین) “yâd et!, sarhoşluk aşkı, delilik veya hastalık mukabelesinde kullanılır”.

Sağınğaç (ساغینغاج) “sanınca, zannedince” (میپیندارد)// AŞ-Yazma: Sağınmağ (ساغینماق) “sanmak, zannetmek; anmak” (123a)// SG-Yazma: Sağınmağ (ساغینماق) “sanmak, zannetmek; sakınmak; anmak, hatırlamak” (891); Sağınmağ (ساقینماق) “(Rum T.) sakınmak” (895)// DLT-Yazma: Sağınmağ (سغینماق) “sanmak, zannetmek” (343-344); Sağınmağ (سقیماق) “hayal etmek” (562); Sağınmağ (سقیماق) “sakınmak; düşünmek; zannetmek” (344/ 350/ 471)// CC2: Sağın- “düşünmek, hatırlamak; sanmak, zannetmek” (802-803)// Hak.Tr1: Sağın- “düşünmek; merak etmek, endişelenmek; özen göstermek; özlemek” (402)// Tuv.Tr2: Sağın- “düşünmek, hatırlamak, anımsamak” (241)// Alt.Tr: Sakı- “beklemek; korumak” (148)// Kzk.Tr (458), Krgz.Tr (629): Sağın- “özlemek”// Mlk.

¹ sungıl| Yazmalar: sungil (سونگیل)// çekiben| Yazmalar: çekiben (چکییان). Bk. AŞ-Yazma (161b), SG-Yazma (1218), FK (64, 64/ 7), FK-Özb (G.60/ 7), Külliyyat-Yazma2 (427), Divan-Yazma (74).

² Bk. **Sağınğaç**// Yazmalar: “ekme!; sanma!, zannetme!” (مکار و میندار). AŞ'de verilen “ajjma! (اکمه)” anlamı, burada “ekme!” gibi algılanmış olmalıdır. AŞ-Yazma: Sağınma (ساغینما) “anma!; sanma!” (123a)// SG-Yazma: Sağınma (ساغینما) “sanma!, zannetme!; sakınma!; anma!, hatırlama!” (892).

Tr: Sağın- “anmak, hatırlamak, düşünmek” (325)// Tatar.Tr: Sağın- “iyilikle hatırlamak, özlemle yâd etmek, hasret çekmek” (226)// Özb.Tr2: Sâğın- “özlemek” (435)// YUyg.Tr: Sêğınmağ “özlemek” (349)// Trkm.Tr1: Sağın- “düşünmek, duraksamak, tereddüt etmek, beklemek” (552); Sakın- “düşüne düşüne konuşmak, duraksaya duraksaya konuşmak” (554)// Moğ-Les: Saki-/ Sahi- “korumak, bakmak; uymak, riayet etmek” (1029).

[Fevāyidü'l-Kiber'den:]

Nāleni her neçe kim êldin nihān èyler köijül

Sèni sağınğaç yana bî-hod fiğān èyler köijül¹

نالە نی هر نیچه کیم ایلدین نهران ایلار کونکل

سینی ساغینغاج یینه بیخود فغان ایلار کونکل

→ **Sorğat** (سورغات) “armağan, hediye, lütuf, ihsan, bağış” (پیشکش).
(و ارمغان و انعام).

Doğrusu: **Savğat/ Sovğat** (سوغات)// AŞ-Yazma: Savğat/ Sovğat/ Sovğat (سوغات-سوغات-سوغات) “armağan, hediye, lütuf, ihsan, bağış, mükâfat olarak verilen hilat” (126a/ 133b/ 134a)// SG-Yazma: Savğat (سوغات) “armağan, hediye” (913)// AŞ-Yazma (126a), SG-Yazma (913), SS (115, 1051), SS-Özb (XIII), Külliyat-Yazma^{۷۲۰} ۱), Külliyat-Yazma-TB (۷۰۸), Hamse-Taşbasma (292): سوغات// AŞ-Yazma (134a), MN (42, 64), MN-Özb (Meclis.2), Külliyat-Yazma2 (627), Külliyat-Yazma-TB (1108): سوغات// Kzk.Tr: Savğa “ganimetten verilen pay”; Savqat “armağan, hediye” (472)// Krgz.Tr: Sooğa/ Sooğat “hediye” (660)// Mlk.Tr: Savga “armağan, hediye; mükâfat, ödül; prim” (334)// Bşk.Tr: Savğa “avdan getirilen hediye” (502)// Özb.Tr^۲: Sâvğä “hediye”; Sâvğät “hediyeler” (۴۳۵)// YUyg.Tr: Savğa/ Soğa/ Soğat “armağan, hediye” (342/ 357)// Trkm.Tr1: Sovgat “armağan, hediye” (584)// Moğ-Les: Sauga/ Saugad/ Sauha “armağan, hediye” (1052).

→ **Sıqardı** (سیقاردی) “içti” (اشامید).

Doğrusu: **Sıpqardı** (سیقاردی) “bir dikişte içti, hepsini birden içti, başına dikti, sömürüp içti”// AŞ-Yazma: Sıpqardı (سیقاردی) “sömürüp içmek” (127b)// SG-Yazma: Sıbqarmağ (سیبقارماق) “bir dikişte içmek” (967)// MU (170), MU-Özb (2), MU-Yazma (T775b/ 25), Külliyat-Yazma^{۵۶۹} ۲): Sıbqarmağ (سیبقارماق)// Mlk.Tr: Sıphar- “süpürmek; bitirmek, tüketmek” (343)// Özb.Tr4: Sipqir- “bir dikişte içmek” (II/ 54)// Azb.Tr-D: Sıfqar-/ Sıvxar- “tamamıyla dökmek veya boşaltmak” (488/ 491)// Derleme: Sıvkırmak/ Sıykırmak “sıvı dolu kabı sonuna dek dökmek, boşaltmak”// Moğ-Les: Sibhar-/ Şavhra- “boşaltmak; son damlasına ka-

¹ êldin| M, G: andın (اندىن)// Sèni sağınğaç| Yazmalar: Sèn sağınğaç kim (سن ساغینغاج کیم). Bk. AŞ-Yazma (123a), SG-Yazma (893), FK (372, 397/ 1), FK-Özb (G.381/ 1), Külliyat-Yazma2 (482), Divan-Yazma (355).

dar akıtmak; sıkıp suyunu çıkarmak” (1080).

[Fevāyidü 'l-Kiber' den:]

Kimge devrān bir ayağ mey bêrdi kim boldı hālâs

Soijra anij yüz kadeğ bî-dādı zehrin sıpşarıp¹

کیمکا دوران بیر ایاغ می بیردی کیم بولدی خلاص

(بیر اراق پیس نی رزمی دادی ب حدق زوی کنی ن ا رکنوس)

→ **Sıktadı** (سیقتادی) “ağlattı” (بکریه انداخت).

Doğrusu: **Sıktattı** (سیقتانتی) // AŞ-Yazma: Sıktattı (سیقتانتی) “ziyade ağlattı” (129b) // SG-Yazma: Sıktatmaq (سیقتاتماق) “şiddetli bir biçimde ağlatmak” (986) // MU (171), MU-Özb (3), MU-Yazma (T776a/ 15), Külliyyat-Yazma^{۵۶۹} ۲): Sıktamaq (سیقتاماق) “şiddetli bir biçimde ağlamak” // DLT-Yazma: Sıhtatmaq/ Sıgdadmaq/ Sıgtatmaq (سیختتاماق-سیغدداماق-سیغتتاماق) “ağlatmak” (428) // Hak.Tr1: Sıhta- “ağlamak” (422) // Alt.Tr (153), Kzk.Tr (501), Krgz.Tr (649): Sıkta- “acı acı ağlamak” // Tatar.Tr: Sıkta-/ Sıkra- “sızlanmak, inlemek” (234) // Özb.Tr2: Sıqırā- “sızlamak” (430) // YUyg.Tr: Sıqırımāq “sızlamak” (352) // Trkm.Tr1: Sırkıra- “sızlamak, ağrımak” (578) // Moğ-Les: Şarkıra-/ Şarhıra-/ Sirkıra-/ Sirkire-/ Şirhire- “sızlamak, acı duymak” (1165/ 1113).

[Nevādirü 'ş-Şebāb' dan:]

Her zamān kirse buzuğ köjölüm ara yār u diyār

‘Ālem ehlin sıktatur-mèn āh u efgāndın dağı²

هر زمان کیرسا بوزوغ کونکلوم ارا یار و دیار

(عالم اهلین سیقتاتورمین آه و افغاندین داغی)

→ **Sinkramak** (kef’ler /k/ ile) “için için ağlamak, dertten gizli ve yavaş ağlamak” (از روی درد آهسته کریه کردن).

Doğrusu: **Siijremek** (سینکراماک) // AŞ-Yazma (130a), SG-Yazma (999): **Sinkramak** (ilk kef /g/ ile) “dertle gizli ve yavaş ağlamak” // MU (171), MU-Özb (3), MU-Yazma (T776a/ 13), Külliyyat-Yazma2 (569): **Sinkramak** “dert ile gizli ve yavaş ağlamak” // Derleme: Sinlemek/ Sinilemek/ Siijilemek “hafif sesle inleyerek ağlamak”.

[Muğākemetü 'l-Luğateyn' den:]

İstesem devr ehlidin ‘aşkıjnı pinhān eylemek

Kêçeler geh eijremekdür ‘âdetim geh siijremek³

کامالی انهن پینکنیقشع نی دیله رود ماساتسیا

(کیجه لار که اینکراماک دور عادتیم که سینکراماک)

¹ sıpşarıp| Yazmalar: sıkarıp (سیقاریب). Bk. FK (58, 58/ 6), FK-Özb (G.54/ 6), Külliyyat-Yazma2 (425), Divan-Yazma (68).

Bk. AŞ-Yazma (129b), SG-Yazma (986), NŞ (601, 604/ 4), NŞ-Özb (G.603/ 4), Kül- 2 (liyat-Yazma2 (268), Külliyyat-Yazma-TB (251), Divan-Yazma (552

AŞ-Yazma (35a/ 130b), SG-Yazma (419/ .Bk. (devr| Yazmalar, AŞ-Yazma: derd 3 (999), MU (171), MU-Özb (3), MU-Yazma (T776a/ 14), Külliyyat-Yazma2 (569

→ **Sordikler** (سوردیک لار) “soru sordular” (پرسیدند).

Doğrusu: “soru sorsunlar”// AŞ-Yazma: سُورغاچ “sorunca” (132b); لار سُوردیک (/g/ ile) “sorsunlar” (132a)// SG-Yazma: سُورماق “soru sormak” (925); سُوردیک “sorsun” (928); SG-Yazma: سُورماق “sorup soruşturmak, ardını aramak, inceden inceye araştırmak” (931)// DLT-Yazma: سُورماق “sormak; aramak” (524)// CC1: Sor- “sormak” (169)// Hak.Tr1: Sur- “sormak; rica etmek, istemek” (456)// Tuv.Tr2: Sura- “aramak, soruşturmak” (255)// Alt.Tr (159), Kzk.Tr (494), Krgz.Tr (668): Sura- “sormak; rica etmek, istemek”// Mlk.Tr: Sor-/ Soru-/ Sura- “sormak” (351/ 356)// Tatar.Tr: Sora- “sormak; rica etmek, istemek, talep etmek; gerektirmek” (240)// Özb.Tr1: Sorä- “sormak” (80)// YUyg.Tr: Sormağ/ Sorimağ/ Sorumağ “sormak; istemek” (359)// Trkm.Tr1: Sora- “sormak; istemek” (583)// Moğ-Les: Sori- “sınamak, denemek, sormak, yoklamak, soruşturmak, sorup araştırmak” (1130); Sur-/ Sura- “sormak, soruşturmak” (1143).

[Nevādirü 'ş-Şebāb'dan:]

Şām-ı hicrānım vişāl ehliğa bî-ğad kışkādur

Anı sordikler Nevāyî dîde-yi bî-h'ābıdın¹

(شام هجرانیم وصال اهلیغه بیحد قیسقه دور

انی سوردیک لار نوایی دیده بی خوابیدین)

→ **Sürmek** (سورماک) “içmek” (آشامیدن). Örnekte doğru verilmiştir.

Doğrusu: **Sümürmek** (سومورماک) “bir dikişte içmek, hepsini birden içmek, başına dikmek, sömürüp içmek”// SG-Yazma: شیمماک “emmek” (1010); سومورماک “emerek içmek” (953)// DLT-Yazma: سیمرماک “içine çekmek” (311)// CC2: Sim- “kafaya dikip içmek, yutmak” (815)// Hak.Tr1: Sig- “emmek, içine çekmek” (432)// Tuv.Tr2: Şiijgee- “sindirilmek” (265)// Alt.Tr: Şiije- “emmek” (163)// Kzk.Tr: Simir- “birden içmek, bir dikişte içmek” (508)// Krgz.Tr: Şimir- “nefes almadan içmek” (689)// Özb.Tr1: Şim- “emmek” (114); Simir- “süzerek içmek, sömürmek” (76)// YUyg.Tr: Sümürmek/ Sümermek “içine çekmek” (368)// Trkm.Tr1: Sümür- “bir kerede yiyip içip bitirmek” (592)// Derleme: Somur-/ Sumur-/ Sömür-/ Sümür- “yiyecek içeceğin hepsini birden yiyip bitirmek, silip süpürmek, sömürmek; dudaklarını yapıştırarak soluğu ile çekip içmek, emmek, sömürmek, somurmak”// Moğ-Les: Sime-/ Simi-/ Şime- “içine çekmek; emmek” (1100); Singge-/ Şinge- “sinmek, emilmek; sömürülmek, soğurulmak” (1103).

[Ġarāyibü 'ş-Şigar'dan:]

bî-h'ābıdın| Yazmalar, AŞ-Yazma: giryānı- // (قیصه) kışkāl Yazmalar, AŞ-Yazma: kışa 1 Bk. AŞ-Yazma (132a), SG-Yazma (928), NŞ (459, 460/ 6), NŞ-Özb. (کریانیدين) dın .((G.459/ 6), Külliyyat-Yazma2 (242), Külliyyat-Yazma-TB (225), Divan-Yazma (422

Bu faşl içre melâmet taşdıñ sâlim birev ƙalğay

Ki çëkkey mey sümürmekde yüzige cām ƙalğanın¹

(بو فصل ایچرا ملالت تاشیدین سالم بیراو قالغای)

(که چیککای می سومورماکدا یوزیکا جام قالقائین)

→ **Soijǵı uyǵu** (سونکغی اویغو) “son uyku, ölüm” (مردن که خواب). (آخرست)

Doğrusu: **Soijǵı uyǵu** (سونکغی اویغو) // AŞ-Yazma: سونکغی اویغو “kinaye “ölüm” (130b); اویوب “uyuyup” (55b) // SG-Yazma: سونکغی اویغو “kinaye olarak: ölüm” (957); اویوماق-اویقولاماق “uyumak” (313); اویغو “uyku” (323) // AŞ-Yazma (135b), NŞ (139, 139/ 4), NŞ-Özb (G.139/ 4), Külliyyat-Yazma2 (186), Külliyyat-Yazma-TB (170), Divan-Yazma (148): سونکغی اویغو // SG-Yazma (957), FK (407, 436/ 7), FK-Özb (G.414/ 7), Külliyyat-Yazma2 (488), Divan-Yazma (383): اذیماق // DLT-Yazma: “uyumak”; اویغو “uyku” (866) // Hak.Tr1: Uzu- “uyumak”; Uyǵu/ Uyıhu “uyku” (544) // Tuv.Tr2: Udu- “uyumak” (281); Uygu “uyku” (286) // Alt.Tr: Uykta- “uyumak”; Uyku “uyku” (196) // Kzk.Tr: Uyıqta- “uyumak”; Uyqı “uyku” (583) // Krgz. Tr: Ukta- “uyumak” (781); Uyku “uyku” (790) // Mlk.Tr: Cukla- “uyumak” (159); Cuku “uyku” (159) // Tatar.Tr: Yoqla- “uyumak” (343); Yoǵı “uyku” (342) // Özb.Tr2: Uxlä- “uyumak”; Uyqu “uyku” (470) // YUyg. Tr: Uxlimağ “uyumak” (435); Uyǵu “uyku” (441) // Trkm.Tr1: Ukla- “uyumak” (645); Uki “uyku” (644).

AŞ-Yazma: سونک (/g/ ile) “sonra, art”; سونکغی “sonraki” (135b) // SG-Yazma: سونک (/g/ ile) “sonra, art, arka; son”; سونکغی “sonuncu” (957) // DLT-Yazma: سونک “son; sonra; sonra gelen, arkadan gelen” (601) // CC2 (554), Hak.Tr1 (443), Tuv.Tr1 (94), Alt.Tr (156), Kzk.Tr (487), Krgz.Tr (659), Tatar.Tr (239), Özb.Tr1 (80), YUyg.Tr (359), Trkm.Tr1 (582): Soij “son; sonra” // CC2: Soiju/ Soijı “son” (554) // Tuv.Tr1: Soijgu “sonuncu” (94) // Kzk.Tr: Soijǵı “son, sonuncu” (487) // Krgz.Tr: Songku “son, sonuncu; sonra gelen” (659) // Tatar.Tr: Soijǵı “sonuncu” (240) // Özb.Tr1: Songgi “son; sonraki” (80) // Trkm.Tr1: Soijkı “son, sonuncu” (582).

→ **Sürer** (سورار) “sürü!, sürükle!” (بکش). Örnekte doğru verilmiştir.

Doğrusu: **Südre** (سودرا) // AŞ-Yazma (131b), SG-Yazma (923): سؤدراماğ “sürümek, sürüklemek” // Hak.Tr1: Söörte-/ Sörte-/ Sözir- “sürüklemek” (450/ 451) // Tuv.Tr2: Söört- “sürüklemek” (254) // Alt. Tr: Sürte- “sürüklemek” (161) // Kzk.Tr (496), Mlk.Tr (360), Trkm.Tr1

¹ ƙalğay| Yazmalar: لغای // çëkkey| Yazmalar: çëkey (چککای) // yüzige| Yazmalar: yüzide (بوزیده) // ƙalğanın| Yazmalar: ƙalğanın (قالغانین). Bk. SG-Yazma (953), GS (341, 454/ 6), GS-Özb (G.440/ 6), Külliyyat-Yazma2 (105), Külliyyat-Yazma-TB (91), Divan-Yazma (405).

(594): Süyre- “sürümek, sürüklemek”// Krgz.Tr: Süyrö- “sürüklemek” (674)// Tatar.Tr: Söyre- “sürümek, sürüklemek” (243)// Özb.Tr²: Südrä- “sürüklemek, çekmek” (438)// YUyg.Tr: Sörimek “sürüklemek” (362).

[Fevāyidü'l-Kiber'den:]

Südre ol yan ey Nevāyî özni mühlik za'f ile

Şāyed étkey rağm ol qātil bu ğālijnı körüp¹

(سودرا اول یان ای نوایی اوزنی مهلك ضعف ایله)

(شاید ایتکای رحم اول قاتل بو حالینکنی کوروب)

→ Sūdetip (سوداتیب) “sürütüp, sürükletip” (کشنده).

Doğrusu: **Südretilip** (سودراتیب)// SG-Yazma: “sürüt-
mek, sürükletmek” (924)// Hak.Tr1: Sözürt- “sürükletmek” (451)// Kzk.
Tr (496), Trkm.Tr1 (595): Süyret- “sürükletmek”// Krgz.Tr: Süyröt-
“sürükletmek” (674)// YUyg.Tr: Söretmek “sürükletmek” (362).

[Fevāyidü'l-Kiber'den:]

Deyr ara mēn mest ü nāzük-ĥūyıdın ol muğ-beçe

[Bezmdin qavlar mēni geh sūdretilip geh qoldatıp]²

(دیر ارا مین مست و نازک خویی دین اول مغیچه)

→ **Şıpaq** (قاپی ش) “yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için
sütunların üzerine dökülüp sıvanan çalı çırpı veya ince ağaç dalları”

(درمنه یعنی یوشان و شاخها و خار و خاشاک که در هنگام پوشش خانه بر بالای ستونها ریزند و کل زند).

Örnekte doğru verilmiştir.

b/ ile) “ev/ (شیباق) AŞ-Yazma: **Şıpaq** // (شیباق) Doğrusu: **Şıpaq**
damının saçağı; ağaç budağı; yavşan otu” (137a)// SG-Yazma: **Şıpaq**
yavşan otu; ev damının üzerini örtmek için kullanılan çalı çırpı” (شیباق)
veya ince ağaç dalları” (1007-1008)// Hak.Tr1: Sıba- “sıvamak” (418)//
Alt.Tr: Şıbak “sıva” (162)// Kzk.Tr: Sılak “harç, sıva” (502)// Krgz.Tr:
YUyg.Tr: // (۴۴۰) “Suvâq “sıva :Şıbak “kır pelini; sıva” (684)// Özb.Tr²
Sugaq/ Suvaq “sıva” (364/ 366); Şuvaq “pelin, akpelin” (382)// Trkm.
Tr1: Suvag “saman ve topraktan oluşan sıva” (591)// Moğ-Les: Sibag/
Şavag “pelin otu”; Sibaga/ Şavā “gübre yığını, tezək yığını” (1075);
Sibagadasu/ Şavādas “harç, samanla karıştırılmış hayvan gübresi veya
çamur; sıva”; Sibagasu(n)/ Şavās “sıva işinde kullanılan içine saman
veya ot karıştırılmış çamur veya kireç” (1076); Sibha/ Şavh “balçık,
(çamur; sıva” (1080).

[Leyli vü Mecnūn'dan:]

Örgemçi şıbaqqa perde salıp / Ol perde içinde sāye alıp³

¹ Bk. AŞ-Yazma (131b), SG-Yazma (923), FK (57, 57/ 9), FK-Özb (G.53/ 9), Külli-
yat-Yazma2 (425), Divan-Yazma (67).

² Bk. AŞ-Yazma (146a), SG-Yazma (1125), FK (69, 69/ 8), FK-Özb (G.65/ 8), Külli-
yat-Yazma2 (427), Divan-Yazma (79).

içinde| Yazmalar, AŞ-Yazma: içide // (شیباق غه) şıbaqqa| Yazmalar, AŞ-Yazma: şıbaqğa 3
Bk. AŞ-Yazma (137a), SG-Yazma (1008), LM (232, 2053), LM-Özb (XXV), . (ایچیدا).

(اورکامجی شیباق قه پرده سالیب)

(اول پرده ایچیندا سایه الیب)

→ Ğacarçı/ Ğazırçı (غجرجی-غزیرجی) “kılavuz, yer gösterici; askerin öncüsü” (بلد و پیش رو لشکر).

Doğrusu: Ğacarçı/ Ğazarçı (غجرجی-غزرجی)// AŞ-Yazma: -غَجَرَجی “kılavuz” (138b)// SG-Yazma: Ğacarçı/ Kacarçı (غَجَرَجی-قَجَرَجی) “kılavuz, yer gösterici” (1016/ 1040)// AŞ-Yazma (138b), SG-Yazma (1016), GN1 (74, 861), GN2 (325, 865), GN-Yazma1 (29), GN-Yazma2 (89): Ğacarçı (غجارجی) başlar erken sehv etmiş// Moğ-Les: Ğacarçı/ Ğazarç “kılavuz, yer gösterici” (567).

→ Ğardāş (گرداش) “dokumacıların kullandıkları tarak” (شانه جولاهی).

Doğrusu: Ğarvāş (غرواش)// AŞ-Yazma: غرواش “çulhaların bez dokudukları tarak” (139a)// SG-Yazma (1432), BR (1408): غرواش “dokumacıların beze haşıl serpmek için kullandıkları süpürge tarzında bir alet”.

[Ğayretü'l-Ebrār'dan:]

Cülehe ğarvāşıda āhār dèk

Yoğ ki zağan perride murdār dèk¹

(جولله غرواشی دا اهار دیک)

(یوق که زغن پری دا مردار دیک)

→ Ğarığdı/ Ğaryaqdı (قاریقدی-قاریقادی) (/k/ ve /ğ/ ile) “gözü kara takılmak, karıkmak, kardan gözü kamaşıp ağrımak” (چشم برف افتادن که). Söyleniş biçiminde verilen /ğ/ ile biçimi, AŞ kaynaklı biçim olmalıdır.

Doğrusu: Ğarığdı / **Ğarığmaq** (قاریقدی-قاریقماق)// AŞ-Yazma: **Ğarığdı/ Ğarığmaq** (قاریغدی-قاریغماق) “kara çok bakıp göz alınmak” (143a)// SG-Yazma: Ğarığmaq (قاریقماق) “gözü kara takılmak, karıkmak, kardan gözü kamaşmak” (1051)// AŞ-Yazma (143a), Sİ (359, 4670), Sİ-Özb (LII), Külliyyat-Yazma^{۹۰۴} ۱), Külliyyat-Yazma-TB (۸۸۷), Hamse-Taşbasma (۴۶۰): Remed yoğ ki çün qar üze köz salıp/ Ğarığmaq (قاریقماق) köziniij ziyāsın alıp// DLT-Yazma: Ğarığmaq (قَرِقماق) “kardan gözü kamaşmak” (326)// Kzk.Tr (297), Krgz.Tr (409): Karık- “karıkmak, kardan gözü kamaşmak”.

→ **Ğarı** (درست) “قاری”. “kol (دست)” anlamı, yanlışlıkla “درست” biçiminde verilmiştir

Doğrusu: “kol”// AŞ-Yazma: Ğarı (قاری) “kol, pazı; karış; mimar arşını” (142a/ 143b)// SG-Yazma: Ğarı (قاری) “arşın; arşınlamak

.(Külliyyat-Yazma1 (663), Külliyyat-Yazma-TB (651), Hamse-Taşbasma (124

1 ğarvāşı Yazmalar: ğardāşı (گرداشی). Bk. AŞ-Yazma (139a), HE (359, L/ 25), HE-Özb (L), Külliyyat-Yazma1 (472), Külliyyat-Yazma-TB (460), Hamse-Taşbasma (61).

için kullanılan alet; pazı, kolun omuz eklemiyle parmak ucu arasındaki kısmı” (1059)// AŞ-Yazma (144a), SG-Yazma (1059), Sİ (151, 1550), Sİ-Özb (XXIII), Külliyat-Yazma1 (838), Külliyat-Yazma-TB (822), Hamse-Taşbasma (400): Kılıp on eki miij çarı (قاری) bir yığaç// DLT-Yazma: Çarı (قاری) “kolun dirsek ile parmak ucu arasındaki kısmı, arış; kumaşı ölçmek için kullanılan arşın” (543)// CC1: Karı “arşın” (90)// Tuv.Tr1: Kırı “dirsek yeri” (68)// Alt.Tr (99), Kzk.Tr (296), Krgz.Tr (409): Karı “kolun dirsek ile omuz arasındaki kısmı”// Mlk.Tr: Karı “kolun omuzla bilek arasındaki kısmı; 60 cm’lik uzunluk ölçüsü” (409)// Trkm.Tr1: Garı “bacak kemiği” (232)// Moğ-Les: Ğar “el, kol; taraf, yön, yan, kanat” (557).

→ **Ƙanap** (قاناپ) “anlamak” (خاطر نشان شدن و فهمیدن).

Doğrusu: **Ƙanap** (قاناپ) “kanayıp”; **Ƙanmağ** (قانماق) “anlamak”// AŞ-Yazma: قاناپ “kanayıp” (146a)// SG-Yazma: **Ƙanamağ** (قاناماق) “kanamak” (1076)// DLT-Yazma: **Ƙanamağ/ Ƙanımağ** (قاناماق-قنئاماق) “kanamak” (564/ 565)// Hak.Tr1: Hanna- “kanamak” (146)// Alt.Tr (96), Kzk.Tr (284), Krgz.Tr (396), Mlk.Tr (240), Tatar.Tr (156): Kana- “kanamak”// Özb.Tr1: Qânä- “kanamak” (135)// YUyg.Tr: Ƙanımağ “kanamak” (219)// Trkm.Tr1: Gana- “kanamak” (223)// Moğ-Les: Hana- “kanamak” (1430).

AŞ-Yazma: **Ƙanmağuij** (قانماغونک) “kanmazsın” (146a)// SG-Yazma: **Ƙanmağ** (قانماق) “suya doymak, kanmak; anlamak” (1075)// DLT-Yazma: **Ƙanmağ** (قانماق) “doymak, kanmak” (526)// Hak.Tr1 (144), Tuv.Tr2 (163): Han- “doymak, kanmak”// Alt.Tr (96), Krgz.Tr (396), Mlk.Tr (240), Tatar.Tr (156), YUyg.Tr (219): Kan- “doymak, kanmak”// Kzk.Tr: Qan- “doymak, kanmak; anlamak” (284)// Özb.Tr1: Qân- “doymak, kanmak” (135)// Trkm.Tr1: Gan- “doymak, kanmak” (222)// Moğ-Les: Hanu-/ Hana-/ Han-/ Hang- “doymak, kanmak” (1435).

→ **Ƙavğunçı** (قاولونچی) “kovucu, ilgar eden ordu” (پیش انداختن و (دوانیدن و لشکری که از عقب جمعی ایلغار کنند).

Doğrusu: **Ƙavğunçı** (قاولونچی)// AŞ-Yazma: **قاولون-قاولونچی** “gammaz, kovcu; kovucu, ilgar eden ordu” (146b)// SG-Yazma: Ƙavğun (قاولون) “takip etme, iz sürme, kovalama; takipçi, iz süren, kovalayıcı”; Ƙavğunçı (قاولونچی) “takipçi, iz süren, kovalayıcı” (1085)// AŞ-Yazma (146b), SG-Yazma (1085), TM (266, T731a/ 3), TM-Özb (Behrām-ı Çübine), Külliyat-Yazma2 (746), Külliyat-Yazma-TB (1228): Perviz’ğa Ƙavğunçı (قاولونچی) yiberip// AŞ-Yazma (146b), SG-Yazma (1085), TM (278, T733a/ 11), TM-Özb (Yezdeird), Külliyat-Yazma2 (751), Külliyat-Yazma-TB (1232): **Ƙavğun** (قاولون) kèlip yaşandı// Hak.Tr2: Hoğıncı “eşlik eden, yanda giden; arkadan giden, peşten giden; yaver, emir eri” (179)// Kzk.Tr: Quvğın “takip etme, peşine düşme; sürgün”; Qu-

vğınşı “takipçi, iz sürücü” (326)// Krgz.Tr: Kuuğun “sürgün; kovalama”; Kuuğunçu “iz sürücü, takip eden, kovalayan” (529)// Mlk.Tr: Kuvgun “takip, kovalama; haber, söylenti; alarm, telaş, endişe” (284); Kuvgunçu “haberci, ulak, kurye” (285)// Bşk.Tr: **Қығын/ Қығынсы** “kovalayan, takipçi; polis” (359)// Tatar.Tr: **Қуғын** “**takip, kovalama; ulak, kurye; sürü**” (175)// Özb.Tr2: Quvğın “sürgün; kovulmuş” (395)// Trkm.Tr2: Kovğı “kovalama, izleme”; Kovğuçı “takipçi, iz sürücü” (738).

→ **Қысға** (قىيسغه) “kıs(a)” (كوتاه).

Doğrusu: **Қысқа** (قىيسقه)// AŞ-Yazma (149a), SG-Yazma (1158): **Қысқа** (قىيسقه)// SG-Yazma (928), NŞ (459, 460/ 6), NŞ-Özb (G.459/ 6), Külliyyat-Yazma2 (242), Külliyyat-Yazma-TB (225), Divan-Yazma (422): **Қысқа** (قىيسقه)// DLT-Yazma: **Қысға** (269) (قىيسغا)// CC2: **Кысга/ Кыска/ Кысһа** (503)// Hak.Tr1: Hışa (176)// Tuv.Tr1 (68), Alt.Tr (109), Kzk.Tr (351), Krgz.Tr (462), Tatar.Tr (167): **Қысқа**// Mlk.Tr: **Кыша** (261)// Özb.Tr2: **Qisqā** (386)// YUyg.Tr: **Қысқа** (237)// Trkm.Tr1: **Gısga** (264).

→ **Қорыа** (قوريا) “kor” (اخكر). AŞ’de verilen “korı (قورى)” anlamı, burada “kor (قور)” gibi algılanmış olmalıdır.

Doğrusu: “kamyş duvarla çevrilmiş alan”// AŞ-Yazma: **قۇرىا** “korı (korunmuş yer)”; **قۇرا** “çalıdan yapılan duvar. Қырым’da hâlâ kullanılmaktadır” (۱۰۲b)// SG-Yazma: **قۇرىا** “kamyş duvarla çevrilmiş alan” (1114)// BL-Yazma: **قۇرىا** “kamyşla yapılmış ev” (69b)// Tuv.Tr1: Hooray “şehir, kent” (52)// Kzk.Tr (319), Mlk.Tr (269), YUyg.Tr (243): **Қора** “ağıl, ahır; avlu”// Bşk.Tr: **Қура** “avlu; ahır” (383)// Krgz.Tr: Koroo “koyun ağılı, hayvan avlusu” (489)// Özb.Tr2: **Qorā** “ağıl, ahır; etrafı çevrili yer” (397)// Moğ-Les: Horiya(n)/ Horoo/ Horuga “avlu, iç bahçe; kışla, kamp; konak, durak” (1492).

[*Sedd-i İskenderi*’den:]

Öy içre kilim ornıda būriyā

Kêlip bāğ u bostān buzuk ҡoriya¹

(اوى ايچرا كلیم اورنیدا بوریا

کیلیب باغ و بستان بوزوق قوریا)

[*Ġarāyibü’š-Şığar*’dan:]

Közge tā kirdi ħayālîj savuğ āhım vehmidin

Bağlamış-mên ҡoriya her sarı müjgāndın aija²

(كوزكا تا كيردى خيالينك ساوغ اھيم وھمی دين

باغلاميش مين قوریا هر ساری مژكاندين انكا)

¹ ornıda| Yazmalar, AŞ-Yazma: ornığa (اورنیغه). Bk. AŞ-Yazma (153a), BL-Yazma (69b), SG-Yazma (1114), Sİ (144, 1435), Sİ-Özb (XXI), Külliyyat-Yazma1 (836), Külliyyat-Yazma-TB (820), Hamse-Taşbasma (398).

² Bağlamış| Yazmalar: Bağlamış (باغلاميش). Bk. SG-Yazma (1114), GS (35, 11/ 6), GS-Özb (G.10/ 6), Külliyyat-Yazma2 (28), Külliyyat-Yazma-TB (16), Divan-Yazma (27).

→ **Құрғалды** (قورچالدى) “buyurdu” (فرمود). AŞ’de verilen “büyüdi (بوئودى)” anlamı, burada “buyurdu (بوئوردى)” gibi algılanmış olmalıdır. Ancak “büyüdü, kocadı, kocaldı” anlamına uygun düşen madde de **Қоçалды** (قوچالدى) olmalıdır.

Doğrusu: “büyüdü, kocadı, kocaldı”// AŞ-Yazma: قورچالدى “büyüdü”; قورچالماق “büyümek” (153a)// DLT-Yazma: فُرج “sert, sağlam” (173); قُرچاماق “sertleşmek” (565)// CC1: Kurç “çelik” (125)// Alt.Tr: Kurç “keskin; sivri akıllı”; Kurçul- “bilenmek, sivrilmek” (125)// Kzk.Tr: Quriş “çelik”; Quriştan- “sağlamlaşmak; sert, katı, berk olmak” (340)// Krgz.Tr: Kurç “çelik; keskin”; Kurçu- “bilenmek, keskinleşmek; kuvvetlenmek, muhkemleşmek” (524)// Mlk.Tr: Kurç “çelik; sağlam, güçlü” (281); Kurçlan- “güçlenmek” (282)// Tatar.Tr: Қориç “çelik”; Қориçлан- “çelikleşmek; sağlamlaşmak” (173)// Trkm.Tr1: Gocal- “yaşlanmak, kocalmak, kocamak” (275)// Moğ-Les: Hurça/ Hurç “keskin, sivri; hızlı, canlı, çevik; akıllı, zeki” (1524).

→ **Қорған** (قورغان) “ızdırıp” (اضطراب).

Doğrusu: **Қозғалан** (قوزغالان).

→ **Қорғадı** (قورغادى) “muzdarip oldu” (مضطرب شد). AŞ kaynaklı anlam olmalıdır.

Doğrusu: **Қозғадı** (قوزغادى) “muzdarip etti”// AŞ-Yazma: قُوز غادى “muzdarip oldu” (153b)// AŞ-Yazma: قُوز غاماق “karışmak; muzdarip olmak; bir topluluk bir yerde otururken kalkıp dağılmak; karıştırmak; muzdarip etmek; dağıtmak”; قُوز غالان “ızdırıp; karışıklık” (۱۵۳b/ ۱۵۴a)// SG-Yazma: قُوز غالماق-قُوز غالیشماق “karıştırmak” (1114); قُوز غالماق-قُوز غاتماق “karışmak; karıştırılmak” (1116); قُوز غالان-قُوز غالیش “karışıklık, kargaşa; devrim, dönüşüm” (1117)// AŞ-Yazma (153b), LM (233, 2070), LM-Özb (XXV), Külliyyat-Yazma1 (663), Külliyyat-Yazma-TB (651), Hamse-Taşbasma (124): Kim dehrni qozğadı nihāni/ Köijlideki ‘aşq qozğalanı// CC1: Kozğalış- “karıştırmak; karıştırarak aramak” (116)// Kzk.Tr: Qozğa-/ Qozğalt- “hareket ettirmek, kımıldatmak”; Qozğal- “kımıldamak, kıpırdamak” (311)// Krgz.Tr: Kozğo-/ Kozğolt- “harekete getirmek; kımıldatmak, sallamak; galeyana getirmek; rahatını kaçırmak”; Kozğol- “hareket etmek; kımıldamak”; Kozğolong “ayaklanma, isyan; kargaşalık; münazaa” (495)// Mlk.Tr: Kozga- “tahrik etmek; heyecanlandırmak; karıştırmak; ayaklandırmak”; Kozgal- “heyecanlanmak; karışmak; uyarılmak”; Kozgaluv “ayaklanma, isyan; heyecan; karışıklık” (272)// Tatar.Tr: Қузға-/ Қузғат- “hareketlendirmek, kımıldatmak; ayağa kaldırmak; uyandırmak”; Қузғал- “hareketlenmek, kımıldamak; ayağa kalkmak; uykudan kalkmak; başkaldırmak, isyan etmek” (180)// Özb.Tr2: Qozğä-/ Qozğät- “harekete geçirmek; kaldırmak”; Qozğäl- “harekete geçmek; kalkmak; kımıldamak; isyan etmek”;

Qozğälân “başkaldırı, isyan” (398)// YUyg.Tr: Qozğımağ/ Qozğatmağ “hareket ettirmek, kımıldatmak”; Qozğalmağ “hareketlenmek, kımıldamak; ayaklanmak, isyan etmek” (246); Qozğulaj “ayaklanma, isyan” (247)// Trkm.Tr1: Gozga-/ Gozgat- “hareket ettirmek; kaldırmak” (288/ 289); Gozgan- “hareket etmek; kaldırılmak”; Gozgal- “kımıldanmak, yerinden oynamak; değinilmek, temas edilmek; heyecanlanmak, sinirlenmek”; Gozgalaj “başkaldırma, ayaklanma, isyan; tedirginlik, heyecan” (289).

→ قویقار “kurtar!” (خلاص کن).

Doğrusu: **Qutqar** (قوتقار)// AŞ-Yazma (151b), SG-Yazma (1099): قوتقارماق// DLT-Yazma: 363 (قوتقارماق)// CC2: Kutkar-/ Kuthar- (765)// Hak.Tr1: Huthar- (200)// Kzk.Tr: Qutqar- (340)// Krgz.Tr: Kutkar-/ Kutkaz- (527)// Mlk.Tr: Kuthar- (284)// Tatar.Tr: Qotqar- (174)// Özb.Tr2: Qutqär-/ Qutqöz- (395)// YUyg.Tr: Qutqazmaq (250)// Trkm.Tr1: Gutar- (313).

[Fevāyidü'l-Kiber'den:]

Bëriben köjlüme cem'iyet-i hâşır qutqar

Her ne kim andın erür tefriqa andın yâ Rab¹

(بیریبان کونکلوما جمعیت خاطر قوتقار

هر نی کیم اندین ایرور تفرقه اندین یا رب)

→ **Kevkev** (کاوکو) “kös, büyük nakkare” (کوس و نقاره بزرک).

Doğrusu: **Kevürge** (کاورکا)// AŞ-Yazma: Kevürge (کاورکا) (ilk kef /k/ ile, ikinci kef /g/ ile) “padişah kösü” (158a)// SG-Yazma: Kevürge (کاورکا-کؤورکا) “kös, büyük davul” (1175)// AŞ-Yazma (158b), SG-Yazma (1175), FŞ (120, X/ 39), FŞ-Özb (X), Külliyyat-Yazma1 (508), Külliyyat-Yazma-TB (496), Hamse-Taşbasma (167): کاورکا// Sİ (189, 2117), Sİ-Özb (XXVII), Külliyyat-Yazma1 (850), Külliyyat-Yazma-TB (834), Hamse-Taşbasma (411): کورکا// DLT-Yazma: کئفُرک “kös; davul” (241)// Hak.Tr1: Küijüree/ Küijürek “davul” (277)// Tuv.Tr1: Keijgirge “tef” (67)// Moğ-Les: Kenggerge(n)/ Hengereg/ Hengergen “tef, davul” (723/ 762).

→ **Keijeş/ Keijeç** (کنکاش-کنکاج) “meşveret, istişare, danışma” (مشورت).

Doğrusu: **Kèijeş/ Kèijeç** (کینکاش-کینکاج)// AŞ-Yazma: -کینکاش (164a)// SG-Yazma: کینکاش (/g/'ler ile) “meşveret, istişare, danışma” (1235)// DLT-Yazma: کنکش “meşveret, istişare, tedbir” (604)// CC2: Kèijeş “öğüt” (499)// Kİ: گنکش-گنکج “meşveret, istişare” (85)// Tarama:

¹ qutqar| Yazmalar: قویقار// ne| Yazmalar: ne (نه). Bk. FK (51, 50/ 6), FK-Özb (G.47/ 6), Külliyyat-Yazma2 (424), Divan-Yazma (62).

Keijeş/ Keijeç (ککش-کنکاج) “danışma, müzakere” (134/ 429/ 432)// Kzk. Tr: Keijes “sohbet, söyleşi; öneri; kurul, meclis” (229)// Krgz.Tr: Kenğeş “müşavere; şûra” (438)// Mlk.Tr: Kengeş “danışma, istişare” (254)// Tatar.Tr: Kiijeş “öğüt; öneri; mesele; kurul” (135)// Özb.Tr2: Kengäş “kurul, toplantı, müzakere, görüşme” (231)// YUyg.Tr: Kèijeş “öğüt, danışma, akıl; meclis, kurul, şûra” (198)// Trkm.Tr1: Geijeş “öğüt, akıl, akıl danışma” (250).

[Leyli vü Mecnûn'dan:]

Carlattı revân uruq kıayaşın

Saldı araga ol iş kèijeşin¹

(جاراتتی روان اوروق قایشین
سالدی ارغه اول ایش کینکاشین)

→ **Göpeleg** (کوپلک) (/g/’ler ile) “kelebek” (پروانه).

Doğrusu: **Köpelek** (کوپلک) (/k/’ler ile)// AŞ-Yazma: کُوپَلک (/k/’ler ve /p/ ile) “kelebek” (164b)// SG-Yazma: کُوپَلک (/k/ ve /p/ ile) “kanatları türlü renklerle örtülü, kelebekten büyük ve ona benzer bir hayvan” (1178)// DLT-Yazma: کِبالی “kelebek” (225)// CC1: Köbelek “kelebek” (116)// Hak.Tr1: Hobanak/ Hubağan “kelebek” (182/ 194)// Tuv.Tr1: Hovagan “kelebek” (53)// Alt.Tr: Köbölök “kelebek” (119)// Kzk.Tr: Köbelek “kelebek” (241)// Krgz.Tr: Köpölök “kelebek; küçük kelebek” (505)// Mlk.Tr: Gebenek/ Göbelekge/ Humelek “kelebek” (200/ 207/ 221)// Tatar.Tr: Kübelek “kelebek” (144)// Özb.Tr1: Kâpäläk “kelebek” (41)// YUyg.Tr: Kepilik/ Kèpinek “kelebek” (195/ 198)// Trkm.Tr1: Kebelek “kelebek” (398)// Azb.Tr: Kepenek “kelebek” (529)// Derleme: Köpelek/ Kepenek “kelebek”; Köbelek “bir çeşit küçük kelebek”.

[Ġarāyibü’s-Şîgar’dan:]

Ġalağay şafğada ruq’ajını körüp aqtı yaşım

Şıfl dèk kim yügürür körse mülevven köpelek²

(ق الاغای صفحه دا رقعنکنی کوروب اقتی یاشیم
طفل دیک کیم یوکورور کورسه ملون کوپلک)

→ (زوردار و قوت دار) “güçlü, kuvvetli” (/g/ ve /ç/ ile) کوجوک

Doğrusu: **Küçlük** (کوجلوک) (/k/ ve /ç/ ile)// AŞ-Yazma: کُوچلُوک (ilk kef /g/ ile, ikinci kef /k/ ile, /c/ ile) (165a)// SG-Yazma: کُوچلُوک (1183)// DLT-Yazma: 495 (کُوچلُک)// CC1 (127), Mlk.Tr (286): Küçlü// Hak.Tr1: Küştig (281)// Tuv.Tr1: Küçülüg/ Küştüg (73)// Kzk.Tr: Küşti (262)// Krgz.Tr: Küçtüü (534)// Tatar.Tr: Köçlè (140)// Özb.Tr1: Küç-

Bk. AŞ-Yazma (164a/ 43a), SG-Yazma (1093), (کنکاشین) kèijeşin| Yazmalar: keijeşin 1 LM (215, 1884), LM-Özb (XXIII), Külliyyat-Yazma1 (659), Külliyyat-Yazma-TB (647), (Hamse-Taşbasma (120

² Ġalağay| Yazmalar: Ġalarğay (ق الاغای). Bk. AŞ-Yazma (164b), SG-Yazma (1071), GS (264, 342/ 2), GS-Özb (G.331/ 2), Külliyyat-Yazma2 (86), Külliyyat-Yazma-TB (72), Divan-Yazma (316).

li (45)// YUyg.Tr: Küçlük (210)// Trkm.Tr1: Güyçli (324)// Moğ-Les: Küçütey/ Hüçtey/ Küçütü/ Hüçit/ Küçüntey (784).

→ شاد شد و) “kıvandı, övündü; gönendi, sevindi” (/g/ ile) (کونادی) (فخر کرد).

AŞ kaynaklı söyleniş biçimi olmalıdır.
Doğrusu: **Könendi** (کوناندی) (/k/ ile)// AŞ-Yazma: کُوناندی (/g/ ile) “sevindi; kıvandı, övündü” (171a)// SG-Yazma: کُونانماک (Özbek /k/ ile, Türkmen /g/ ile) “kıvanmak, gönenmek, sevinmek” (1208)// CC1: Könen- “tatmin olmak, memnun kalmak” (118)// Kzk.Tr: Kenel- “bolluğa kavuşmak, rahatlamak” (228)// Krgz.Tr: Kenel-/ Kenen- “lezzetlenmek, bol bol almak” (437/ 438)// Tatar.Tr: Kinen- “kıvanmak, gönenmek, sevinmek” (134)// Trkm.Tr1: Gönen- “zevk almak, haz almak; tadını çıkarmak” (292).

4. Sonuç

Bu çalışmada, Neẓr-‘Alî tarafından H. 11. yüzyılda Safevi padişahı Şâh Şâfi Sâmi Mîrzâ’nın (hük. H. 1038-1052/1629-1642) buyruğuyla yazılan Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük incelenmiştir. Mîrzâ Mehdî Hân Esterâbâdî tarafından yazılan *Senglah* sözlüğüne kaynaklık eden bu eserin Abuşka sözlüğünden yararlanılarak yazıldığı anlaşılmaktadır. Sözlüğün üç nüshası tespit edilmiştir: Tahran Üniversitesi-Merkez Ktp. nr. 4354/3 (T), Tahran-Meclis Ktp. nr. 9176 (Sebt nr. 85417) (M) ve Kum-Gülpaygani Ktp. nr. 20/148-4028/1 (G) nüshası.

Bu eserdeki maddeler genellikle Çağatay Türkçesi alanından seçilmiştir. Örneklerin çoğu Nevâî’nin eserlerinden özellikle de *Ġarâyibü’s-Şîğar* ve *Fevâiyidü’l-Kiber* adlı eserinden seçilmiştir. İran sahasında yazılan ilk Çağatay Türkçesi-Farsça sözlük olması son derece önemlidir. Büyük ihtimalle Çağatay Türkçesi-Farsçanın ilk ve Abuşka’dan sonra Çağatay Türkçesinin ikinci sözlüğüdür.

Bu sözlükte yazılışı aynı olan farklı sözcükler tek bir madde gibi bir arada verildiği gibi çekimleri farklı olan aynı sözcükler de farklı maddeler gibi verilmiştir. Yazılışı aynı olan farklı sözcükleri ayırıp, çekimleri farklı olan aynı sözcükleri de birleştirdikten sonra sözlük dizininden elde edilen söz dağarcığının toplam madde sayısı 725’tir. Eserde verilen örneklerin toplam sayısı ise 485’tir.

Diğer Çağatay Türkçesi sözlüklerinde olduğu gibi bu sözlükte bazı yanlışlar bulunmaktadır. Bu çalışmada sözlükte yer alan yanlış veya yanlış olma ihtimali bulunan maddeler ve anlamlandırmalar ortaya konulmuş, şüpheli sözcüklerin kaynakları belirtilerek bir çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Bunların sayesinde sözlüklere giren birçok yanlışın düzeltilebileceğini düşünmekteyiz.

Maddeler veya anlamlandırmalarda yanlışlar olduğu gibi, madde-

lere tanık olarak getirilen örneklerde de yanlışlar bulunmaktadır. Senglaḥ sözlüğüne geçen Abuşka ya da Neẓr-‘Alı kaynaklı yanlışlar olduğu gibi Senglaḥ sözlüğüne geçen ve kesin olarak bilinen Neẓr-‘Alı kaynaklı yanlışlar da vardır. Bu sözlükte verilen maddelerin birçoğu Abuşka’dan alınmıştır. Abuşka kaynaklı yanlış veya yanlış ihtimali bulunan maddeler veya anlamlandırmalar olduğu gibi maddelere tanık olarak getirilen örneklerde de Abuşka kaynaklı yanlışlar bulunmaktadır. Abuşka kaynaklı olan yanlışların bir kısmı; örneklerin yanlış okunmasından, yanlış anlaşılmasından yahut sağlam olmayan nüshaların aktarılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bazen Abuşka’da verilen madde veya anlam yanlış olduğu hâlde bu sözlükte düzeltilerek doğru biçimde verilmiştir. Bu sözlükte bulunan birçok madde Senglaḥ sözlüğüne de aktarılmıştır.

Kısaltmalar

Yazmalar: Neẓr-‘Alı el yazmaları// AŞ: Abuşka// **H.** hicri// **hük.** hüküm sürdüğü tarih// **Ktp.** Kütüphanesi// **nr.** Numara
öl. Ölümü// **s.** sayfa// **TDK:** Türk Dil Kurumu

Kaynaklar

- ‘Abdu’l-Cemil Naşîrî. *Kitâb-ı Türkî*. Manuscript. Tehran University Central Library, no. 8336.
- ‘Abdu’llâh Vaşşâf. H. 1269. *Târîh-i Vaşşâf (Ferheng-i Vaşşâf bölümü)*. Lithograph edition. Tehran, Majlis Library, no. 2221 (Bombay print).
- Abik, Ayşehan Deniz. 1993. *Ali Şîr Nevayî'nin Risaleleri: Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin, Gramatikal İndeks-Sözlük*. 2 vols. Unpublished PhD diss., Ankara University.
- . 2006. *‘Alî Şîr Nevâyî Ḥamsetü’l-Müteğayyirîn*. Ankara: Seçkin.
- Abuşka. Manuscript. Kum Hüccekiye Medresesi Library, no. 488/1.
- . Manuscript. Süleymaniye Library, Esad Efendi Collection, no. 3264.
- . Manuscript. Tehran, Dâru’l-Ma‘ârif-i Büzürg-i İslami Library, no. 531.
- . Manuscript. Tehran, Sipehsalar Library, no. 100.
- Akdoğan, Yaşar. 1999. *Azerbaycan Türkçesi’nden Türkiye Türkçesi’ne Büyük Sözlük*. İstanbul: Beşir.
- Altay, Nurullah. 1386 [2007/08]. *Özbek Tili Sözlüğü*. Afghanistan: Global Partners.
- Argunşah, Mustafa, and Güner Güner. 2015. *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit.
- Arıkoğlu, Ekrem. 2005. *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ.
- Arıkoğlu, Ekrem, and Kuular Klara. 2003. *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Arıkoğlu, Ekrem, et al. 2003. *Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Atalay, Besim. 1970. *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız.
- Bâbü. *Bâbü-nâme*. Manuscript. Tehran, Melik National Library, no. 137-6205.

- . *Dīvān-ı Bābūr*. Manuscript. Paris, Bibliothèque Nationale, no. 1230.
- . *Dīvān-ı Bābūr*. Manuscript. Istanbul University Library, no. 3743.
- Behbutov, Sefi. 1999–2003. *Azerbaycan Dialektoloji Lüğati*. 2 vols. Ankara: TDK.
- Caferoğlu, Ahmet. 1931. *Abû-Hayyân: Kitâb al-İdrâk Li-Lisân al-Atrâk*. Istanbul: Evkaf Matbaası.
- . 1984. “Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri.” In *Türk Dili Tarihi*, vol. 2, 195–229. Istanbul: Enderun.
- Canpolat, Mustafa. 1995. *Ali Şir Nevayî: Lisânü’ş-Şayr*. Ankara: TDK.
- Clauson, Gerard. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Danişpejuh, Muhammed Taki. Ş 1340. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*. Vol. 13. Tehran: University of Tehran.
- . Ş 1346. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*. Vol. 15. Tehran: University of Tehran.
- Dehhuda, Ali Ekber. Ş 1377. *Lügat-Name-yi Dehhuda*. Tehran: University of Tehran Press.
- Derleme Sözlüğü. 1993. 2nd ed. 9 vols. Ankara: TDK.
- Devellioğlu, Ferit. 2007. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Cem. 1983. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Dinçer, Leman. 1970. *Luşfî Kitâb-ı Gül Nevrûz*. Unpublished BA thesis, Istanbul University.
- Doerfer, Gerhard. 1963–1975. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*. 4 vols. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-yi Terâkime*. Manuscript. Uzbek Academy of Sciences, Institute of Oriental Manuscripts, no. 171.
- Efendioğlu, Süleyman. 2019. *Mevlânâ Luşfî: Gül ü Nevrûz*. Erzurum: Eser.
- Eraslan, Kemal. 1993. *‘Alî Şîr Nevâyî: Mîzânü’l-Evzân*. Ankara: TDK.
- . 2001. *‘Alî Şîr Nevâyî: Mecâlisü’n-Nefâyis I*. Ankara: TDK.
- Ercilasun, Ahmet Bican, and Ziyat Akkoyunlu. 2014. *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânu Lugâti’t-Türk*. Ankara: TDK.
- Eren, Hasan. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro.
- . 2010. *Sırça Köşkte*. Ankara: TDK.
- Et-Tuĥfetü’z-Zekiyye fi’l-Luġati’t-Türkiyye. Manuscript. Istanbul Beyazıt Library, Veliyüddin Efendi Collection, no. 3092.
- Golden, Peter B. 2000. *The King’s Dictionary*. Leiden: Brill.
- Gözütok, Avni. 2008. *Haydar Tilbe: Mahzenü’l-Esrâr*. Erzurum: Fenomen.
- Grönbech, K. 1992. *Kuman Lehçesi Sözlüğü*. Translated by Kemal Aytaç. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gül ü Nevrûz. Manuscript. British Museum, Add MS 7914.
- . Manuscript. Istanbul Millet Library, no. 86.
- . Manuscript. Süleymaniye Library, Laleli Collection, no. 1911.
- . Manuscript. Vienna, no. 649.
- Gülensoy, Tuncer. 2007. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Gültekin, Mevlüt, and M. Asif Yoldaş. 2002. *Afganistan Özbekçesi-Türkçe Sö-*

Gürsoy, E., et al. 1999. *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.

Hakim, Muhammed Hüseyin. Ş 1390. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hatti-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*. Tehran.

Hamzayev, M. Ya. 1962. *Türkmen Diliniñ Sözlüğü*. Ashgabat: Türkmenistan SSR Academy.

Ħaydar Têlbe. *MaĦzenü'l-Esrâr*. Multiple manuscripts: British Museum (Add MS 7914); Millet Library (no. 951); Bibliothèque Nationale (no. 978); Süleymaniye Ayasofya (no. 4757); Süleymaniye Esad Efendi (no. 2578); Tehran Majlis (no. 13524); Tabriz Milli Library (no. 1485); Topkapı Palace (no. 1460).

Ħüseyñ Bayqara. *Dīvân*. Manuscript. Fatih Library, no. 3806.

———. Manuscript. Paris, Bibliothèque Nationale, no. 993.

İbn-i Mühennâ. *Hilyetü'l-İnsân ve Ħalbetü'l-Lisân*. Manuscript. Istanbul Archaeology Museum Library, no. 1202.

İmânî (Şâli' Herevî). *Bedâyi'ü'l-Luğat*. Manuscript. St. Petersburg State Library, Hanikov Collection, no. 35.

Karaağaç, Günay. 1997. *Lutfî Divanı*. Ankara: TDK.

Karaörs, Metin. 2006. *Âlî Şîr Nevâyî: Nevâdirü'ş-Şebâb*. Ankara: TDK.

Kasimî, Abdullah. Ş 1397. *Ferheng-i Yılmaz: Türkî Horasanî*. Iran: Şükûfe Sîb.

Kâşgarlı Mahmud. *Dīvānu Luğātî't-Türk*. Manuscript. Istanbul Millet Library, no. 4189.

Kaya, Önal. 1996. *Âlî Şîr Nevâyî: Fevâidü'l-Kiber*. Ankara: TDK.

Kitâb-ı Mecmû'-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemî ve Muğalî. Manuscript. Leiden University Library.

Koç, Kenan, Aybek Bayniyazov, and Vehbi Başkapan. 2003. *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.

Kut, Günay. 2003. *Âlî Şîr Nevâyî Ħarâ'ibü'ş-Şîğar*. Ankara: TDK.

Lessing, Ferdinand. 2003. *Moğolca-Türkçe Sözlük*. Translated by Günay Karaağaç. Ankara: TDK.

Magrufova, Z. M. 1981. *Özbek Tilining İzahlı Luğati*. Moscow.

Mîrzâ Mehdî Ħan Esterâbâdî. *Senglah*. Manuscript. Tehran National Library, no. F-1141.

———. Manuscript. Kum Feyziye Medresesi Library, no. 10/2.

Muhammed Hüseyin bin Halef-i Tebrizî. 2000. *Burhân-ı Katı*. Edited by Mürsel Öztürk and Derya Örs. Ankara: TDK.

Nemeth, Gyula. 1990. *Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Ölmez, Mehmet. 2007. *Tuvacanın Sözvarlığı*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Öner, Mustafa. 2009. *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.

Özönder, Sema Barutçu. 2011. *Âlî Şîr Nevâyî: Muğâkemetü'l-Luğateyn*. 2nd ed. Ankara: TDK.

Paçacıoğlu, Burhan. 2006. *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro.

Rahimi, Farhad. 2014–2024. (All listed books and articles formatted Chicago style — multiple dictionary studies, bibliographies, and

monographs published in Ankara, Tabriz, and journal articles in *Turkish Studies*, *Teke Dergisi*, *Bugu Dergisi*, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, etc.)

- Räsänen, M. 1969. *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türk-sprachen*. Helsinki.
- Reşideddin Fazlullah Hemedanî. Ş 1373. *Câmiu't-Tevârih*. 4 vols. Tehran: Elbürz.
- Şemseddin Sami. 1317 [1899]. *Kâmûs-ı Türkî*. Istanbul: İkdâm.
- Starostin, S. A., A. V. Dybo, and O. A. Mudrak. 2003. *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*. Leiden: Brill.
- Tekin, Talat. 1995. *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Ankara.
- Temir, Ahmet. 1986. *Moğolların Gizli Tarihi*. 2nd ed. Ankara: TTK.
- Toparlı, Recep. 2007. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. 2nd ed. Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu. 2011. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Ünlü, Suat. 2013. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim.
- Üşenmez, Emek. 2016. *Özbekçe-Türkçe Sözlük*. Eskişehir: Türk Dünyası Vakfı.
- Vambéry, Hermann. 1867. *Çagataische Sprachstudien*. Leipzig.
- Vasiliev, Yuriy. 1995. *Türkçe-Sahaca Sözlük*. Ankara: TDK.
- Yaman, E., and N. Mahmud. 1998. *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara: TDK.
- Yıldırım, Talip. 2010. *Hüseyin Baykara Dîvânı*. Istanbul: Hat.
- Yudahin, K. 1988. *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Žahirü'd-dîn Muhammed Bâbü'r. *Risâle-yi 'Arûz*. Manuscript. Marmara University Rare Books Collection, no. YZ 1742.

On the Mistakes of Nezirali's Chagatai Turkish Dictionary II

Farhad Rahimi¹

Abstract

Many Chagatai Turkish dictionaries have been edited in every corner of the world to understand the works of 'Alî Şîr Nevâyî. One of these is Nezir-'Alî's Chagatai Turkish - Persian dictionary, which was written in the 17th century in Iran by the order of the Safavid sultan Shah Şafî Sām Mîrzâ. This work, with the total number of entries being 725, was published by Farhad Rahimi in Türkiye in 2022 and in Iran in 2024. The entries in the work are generally selected from the field of Chagatai Turkish. Most of the examples are chosen from Nevâyî's works, especially Ğarâyibü's-Şîğar and Fevâidü'l-Kiber.

¹ Dr. Farhad Rahimi – Doctor of Philological Sciences, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: farhad_rahimi2007@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-1819-6577

For citation: Farhad Rahimi. 2025. "On the Mistakes of Nezirali's Chagatai Turkish Dictionary II". *Golden scripts* 3: 130 – 156.

Written between 1629 and 1642, this work served as a source for the Senglañ dictionary written by Mîrzâ Mehdî Hân Esterâbâdî. It is extremely important as the first Chagatai Turkish-Persian dictionary known in Iran. It is most likely the first Chagatai Turkish - Persian dictionary and the second dictionary of Chagatai Turkish after Abuşka. Three copies of this dictionary, understood to have been written using the Abusha dictionary, have been identified: Tehran University - Merkez Library No. 4354/3, Tehran - Meclis Library No. 9176 (Sebt No. 85417) and Kum - Gülpaygani Library No. 20/148 - 4028/1. These dictionaries, which were generally written in the Ottoman Empire, Iran, Azerbaijan, Khorasan, India or Turkestan and have great value for the history of the development of the Turkish language, have formed a school of lexicography. These dictionaries, in Caferoğlu's words, unfortunately are not free from errors. There are such errors in Neẓr-'Alî Dictionary, as in all written dictionaries. The aim of this study was to identify such errors.

Key words: *Neṣayî, Chagatai Turkish, Lexicography, Chagatai Turkish Dictionaries, Iran, Safavids, Nezrali, 17th century.*

References

- 'Abdu'l-Cemîl Naşîrî. *Kitâb-ı Türkî*. Manuscript. Tehran University Central Library, no. 8336.
- 'Abdu'llâh Vaşşâf. H. 1269. *Târîf-i Vaşşâf (Ferheng-i Vaşşâf bölümü)*. Lithograph edition. Tehran, Majlis Library, no. 2221 (Bombay print).
- Abik, Ayşehan Deniz. 1993. *Ali Şîr Neṣayî'nin Risaleleri: Tarih-i Enbiya ve Hükema, Tarih-i Müluk-i Acem, Münşeat: Metin, Gramatikal İndeks-Sözlük*. 2 vols. Unpublished PhD diss., Ankara University.
- . 2006. *Alî Şîr Neṣayî Hâmsetü'l-Müteğayyirîn*. Ankara: Seçkin.
- Abuşka. Manuscript. Kum Hüccekiye Medresesi Library, no. 488/1.
- . Manuscript. Süleymaniye Library, Esad Efendi Collection, no. 3264.
- . Manuscript. Tehran, Dâru'l-Ma'ârif-i Büzürg-i İslami Library, no. 531.
- . Manuscript. Tehran, Sipehsalar Library, no. 100.
- Akdoğan, Yaşar. 1999. *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*. Istanbul: Beşir.
- Altay, Nurullah. 1386 [2007/08]. *Özbek Tili Sözlüğü*. Afghanistan: Global Partners.
- Argunşah, Mustafa, and Güner Güner. 2015. *Codex Cumanicus*. Istanbul: Kesit.
- Arıkoğlu, Ekrem. 2005. *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: Akçağ.
- Arıkoğlu, Ekrem, and Kuular Klara. 2003. *Tuva Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Arıkoğlu, Ekrem, et al. 2003. *Hakasça-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Atalay, Besim. 1970. *Abuşka Lugati veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara: Ayyıldız.
- Bâbü. *Bâbü-nâme*. Manuscript. Tehran, Melik National Library, no. 137-6205.
- . *Dîvân-ı Bâbü*. Manuscript. Paris, Bibliothèque Nationale, no. 1230.
- . *Dîvân-ı Bâbü*. Manuscript. Istanbul University Library, no. 3743.

- Behbutov, Sefi. 1999–2003. *Azerbaycan Dialektoloji Lügati*. 2 vols. Ankara: TDK.
- Caferoğlu, Ahmet. 1931. *Abû-Hayyân: Kitâb al-İdrâk Li-Lisân al-Atrâk*. Istanbul: Evkaf Matbaası.
- . 1984. “Çağatay Türkçesi Gelişmesi ve Karakteri.” In *Türk Dili Tarihi*, vol. 2, 195–229. Istanbul: Enderun.
- Canpolat, Mustafa. 1995. *Ali Şir Nevâyî: Lisânü’ş-Şayr*. Ankara: TDK.
- Clauson, Gerard. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford: Oxford University Press.
- Danişpejuh, Muhammed Taki. Ş 1340. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*. Vol. 13. Tehran: University of Tehran.
- . Ş 1346. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattî-yi Kitabhane-yi Merkezi-yi Danişgah-i Tahran*. Vol. 15. Tehran: University of Tehran.
- Dehhuda, Ali Ekber. Ş 1377. *Lügat-Name-yi Dehhuda*. Tehran: University of Tehran Press.
- Derleme Sözlüğü. 1993. 2nd ed. 9 vols. Ankara: TDK.
- Devellioğlu, Ferit. 2007. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin, Cem. 1983. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Dinçer, Leman. 1970. *Luşfî Kitâb-ı Gül Nevrûz*. Unpublished BA thesis, Istanbul University.
- Doerfer, Gerhard. 1963–1975. *Türkische und Mongolische Elemente im Neupersischen*. 4 vols. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Ebulgazi Bahadır Han. *Şecere-yi Terâkime*. Manuscript. Uzbek Academy of Sciences, Institute of Oriental Manuscripts, no. 171.
- Efendioğlu, Süleyman. 2019. *Mevlânâ Luşfî: Gül ü Nevrûz*. Erzurum: Eser.
- Eraslan, Kemal. 1993. *’Alî Şîr Nevâyî: Mîzânu’l-Evzân*. Ankara: TDK.
- . 2001. *’Alî Şîr Nevâyî: Mecâlisü’n-Nefâyis I*. Ankara: TDK.
- Ercilasun, Ahmet Bican, and Ziyat Akkoyunlu. 2014. *Kâşgarlı Mahmud: Dîvânü Lugâtî’t-Türk*. Ankara: TDK.
- Eren, Hasan. 1999. *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro.
- . 2010. *Sırça Köşkte*. Ankara: TDK.
- Et-Tuĥfetü’z-Zekiyye fi’l-Luġati’t-Türkiyye. Manuscript. Istanbul Beyazıt Library, Veliyüddin Efendi Collection, no. 3092.
- Golden, Peter B. 2000. *The King’s Dictionary*. Leiden: Brill.
- Gözütok, Avni. 2008. *Haydar Tilbe: Mahzenü’l-Esrâr*. Erzurum: Fenomen.
- Grönbech, K. 1992. *Kuman Lehçesi Sözlüğü*. Translated by Kemal Aytaç. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Gül ü Nevrûz. Manuscript. British Museum, Add MS 7914.
- . Manuscript. Istanbul Millet Library, no. 86.
- . Manuscript. Süleymaniye Library, Laleli Collection, no. 1911.
- . Manuscript. Vienna, no. 649.
- Gülensoy, Tuncer. 2007. *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Gültekin, Mevlüt, and M. Asif Yoldaş. 2002. *Afganistan Özbekçesi-Türkçe Sözlük*. Ankara: Nobel.
- Gürsoy, E., et al. 1999. *Altayca-Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.

- Hakim, Muhammed Hüseyin. Ş 1390. *Fihrist-i Nüşaha-yı Hattı-yi Kitabhane-yi Meclis-i Şura-yı İslami*. Tehran.
- Hamzayev, M. Ya. 1962. *Türkmen Diliniñ Sözlüğü*. Ashgabat: Türkmenistan SSR Academy.
- Ħaydar Têlbe. *MaĦzenü'l-Esrâr*. Multiple manuscripts: British Museum (Add MS 7914); Millet Library (no. 951); Bibliothèque Nationale (no. 978); Süleymaniye Ayasofya (no. 4757); Süleymaniye Esad Efendi (no. 2578); Tehran Majlis (no. 13524); Tabriz Milli Library (no. 1485); Topkapı Palace (no. 1460).
- Ħüseyñ Bayqara. *Dîvân*. Manuscript. Fatih Library, no. 3806.
- . Manuscript. Paris, Bibliothèque Nationale, no. 993.
- İbn-i Mühennâ. *Hilyetü'l-İnsân ve Ħalbetü'l-Lisân*. Manuscript. Istanbul Archaeology Museum Library, no. 1202.
- İmânî (Şâli' Herevî). *Bedâyi'ü'l-Luğat*. Manuscript. St. Petersburg State Library, Hanikov Collection, no. 35.
- Karaağaç, Günay. 1997. *Lutfî Divanı*. Ankara: TDK.
- Karaörs, Metin. 2006. *Âlî Şîr Nevâyî: Nevâdirü'ş-Şebâb*. Ankara: TDK.
- Kasimî, Abdullah. Ş 1397. *Ferheng-i Yılmaz: Türkî Horasanî*. Iran: Şükûfe Sîb.
- Kâşgarlı Mahmud. *Dîvânü Luğâtî't-Türk*. Manuscript. Istanbul Millet Library, no. 4189.
- Kaya, Önal. 1996. *Âlî Şîr Nevâyî: Fevâ'idü'l-Kiber*. Ankara: TDK.
- Kitâb-ı Mecmû'-ı Tercümân-ı Türkî ve 'Acemî ve Muğalî. Manuscript. Leiden University Library.
- Koç, Kenan, Aybek Bayniyazov, and Vehbi Başkapan. 2003. *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Kut, Günay. 2003. *Âlî Şîr Nevâyî Ġarâ'ibü'ş-Şîğar*. Ankara: TDK.
- Lessing, Ferdinand. 2003. *Moğolca-Türkçe Sözlük*. Translated by Günay Karaağaç. Ankara: TDK.
- Magrufova, Z. M. 1981. *Özbek Tilining İzahlı Luğati*. Moscow.
- Mîrzâ Mehdî Ħan Esterâbâdî. *Senglah*. Manuscript. Tehran National Library, no. F-1141.
- . Manuscript. Kum Feyziye Medresesi Library, no. 10/2.
- Muhammed Hüseyin bin Halef-i Tebrizî. 2000. *Burhân-ı Katı*. Edited by Mürsel Öztürk and Derya Örs. Ankara: TDK.
- Nemeth, Gyula. 1990. *Kumuk ve Balkar Lehçeleri Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ölmez, Mehmet. 2007. *Tuvacanın Sözvarlığı*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Öner, Mustafa. 2009. *Kazan-Tatar Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Özönder, Sema Barutçu. 2011. *Âlî Şîr Nevâyî: Muğâkemetü'l-Luğateyn*. 2nd ed. Ankara: TDK.
- Paçacıoğlu, Burhan. 2006. *VIII-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*. Ankara: Bizim Büro.
- Rahimi, Farhad. 2014-2024. (All listed books and articles formatted Chicago style — multiple dictionary studies, bibliographies, and monographs published in Ankara, Tabriz, and journal articles in *Turkish Studies*, *Teke Dergisi*, *Bugu Dergisi*, *Modern Türklük*

Araştırmaları Dergisi, etc.)

- Räsänen, M. 1969. *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türk-sprachen*. Helsinki.
- Reşideddin Fazlullah Hemedanî. Ş 1373. *Cāmiu't-Tevārīh*. 4 vols. Tehran: Elbürz.
- Şemseddin Sami. 1317 [1899]. *Kāmûs-ı Türkî*. Istanbul: İkdâm.
- Starostin, S. A., A. V. Dybo, and O. A. Mudrak. 2003. *An Etymological Dictionary of Altaic Languages*. Leiden: Brill.
- Tekin, Talat. 1995. *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*. Ankara.
- Temir, Ahmet. 1986. *Moğolların Gizli Tarihi*. 2nd ed. Ankara: TTK.
- Toparlı, Recep. 2007. *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. 2nd ed. Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu. 2011. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Ünlü, Suat. 2013. *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim.
- Üşenmez, Emek. 2016. *Özbekçe-Türkçe Sözlük*. Eskişehir: Türk Dünyası Vakfı.
- Vambéry, Hermann. 1867. *Çagataische Sprachstudien*. Leipzig.
- Vasiliev, Yuriy. 1995. *Türkçe-Sahaca Sözlük*. Ankara: TDK.
- Yaman, E., and N. Mahmud. 1998. *Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*. Ankara: TDK.
- Yıldırım, Talip. 2010. *Hüseyin Baykara Dîvânı*. Istanbul: Hat.
- Yudahin, K. 1988. *Kırgız Sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Žahírü'd-dín Muḥammed Bābūr. *Risāle-yi 'Arūz*. Manuscript. Marmara University Rare Books Collection, no. YZ 1742.